

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PRIIT RIKAMÄE
της 27ης Οκτωβρίου 2020¹

Υπόθεση C-481/19

DB

κατά

**Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob),
παρισταμένης της:
Presidenza del Consiglio dei Ministri**

[αίτηση του Corte costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Ιταλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Κατάχρηση αγοράς – Οδηγία 2003/6/ΕΚ – Άρθρο 14, παράγραφος 3 – Κανονισμός (ΕΕ) 596/2014 – Άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β' – Μη συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές – Διοικητικές κυρώσεις και/ή άλλα διοικητικά μέτρα – Ερμηνεία σύμφωνη με τα θεμελιώδη δικαιώματα – Άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δικαίωμα σιωπής – Περιεχόμενο»

1. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως του Corte costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Ιταλία) σχετικά με την ερμηνεία και το κύρος του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς)², και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 596/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, για την κατάχρηση της αγοράς (κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς) και την κατάργηση της οδηγίας 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/ΕΚ, 2003/125/ΕΚ και 2004/72/ΕΚ³, τα οποία απαιτούν από τα κράτη μέλη να επιβάλλουν κυρώσεις σε περίπτωση μη τηρήσεως της υποχρεώσεως συνεργασίας με την αρμόδια για την εποπτεία της αγοράς αρχή (στο εξής: εποπτική αρχή).

2. Ειδικότερα, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) ερωτά το Δικαστήριο εάν οι διατάξεις αυτές μπορούν να ερμηνευθούν κατά τρόπο σύμφωνο με το δικαίωμα σιωπής (*nemo tenetur se detegere*), όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), και, εάν απαιτείται, σχετικά με το περιεχόμενο που πρέπει να αναγνωριστεί ότι έχει το δικαίωμα αυτό.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² ΕΕ 2003, L 96, σ. 16.

³ ΕΕ 2014, L 173, σ. 1.

3. Συνοψίζοντας, το Δικαστήριο, με την επικείμενη απόφασή του, έχει την ευκαιρία να αποφανθεί επί ορισμένων λεπτών νομικών ζητημάτων, ιδίως δε επί της δυνατότητας εφαρμογής του δικαιώματος σιωπής στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών που ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεως ποινικού χαρακτήρα, καθώς και επί του ακριβούς περιεχομένου του δικαιώματος αυτού, ο καθορισμός του οποίου καθίσταται προβληματικός λόγω της προβαλλομένης διαφοροποιήσεως ως προς το ζήτημα αυτό μεταξύ της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) και της νομολογίας του Δικαστηρίου.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Η ΕΣΔΑ

4. Το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη, στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ), ορίζει:

«1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση [...] επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως.

[...]

2. Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθώον μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του.

[...]»

B. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Ο Χάρτης

5. Το άρθρο 47, παράγραφος 2, του Χάρτη ορίζει τα εξής:

«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως [...]».

6. Κατά το άρθρο 48, παράγραφος 1, του Χάρτη:

«Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με τον νόμο.»

2. Η οδηγία 2003/6

7. Το άρθρο 12 της οδηγίας 2003/6 προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Η αρμόδια αρχή έχει όλες τις εξουσίες εποπτείας και διερεύνησης, που είναι αναγκαίες για την άσκηση των καθηκόντων της. Ασκεί τις εξουσίες αυτές:

α) άμεσα, ή,

- β) σε συνεργασία με άλλες αρχές ή με διαχειριστές της αγοράς, ή
- γ) υπό την ευθύνη της με μεταβίβαση εξουσιών στις αρχές αυτές ή στους διαχειριστές των αγορών, ή
- δ) με αίτηση προς τις αρμόδιες δικαστικές αρχές.

2. Με την επιφύλαξη του άρθρου 6, παράγραφος 7, οι εξουσίες που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του παρόντος άρθρου ασκούνται εντός του πλαισίου της εθνικής νομοθεσίας και πρέπει να περιλαμβάνουν τουλάχιστον το δικαίωμα της αρμόδιας αρχής:

[...]

- β) να ζητά πληροφορίες από οποιοδήποτε πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που παρεμβαίνουν διαδοχικά στη διαβίβαση των εντολών ή στην εκτέλεση των σχετικών πράξεων, καθώς επίσης των εντολέων τους, και, εάν είναι αναγκαίο, να καλεί ένα πρόσωπο σε ακρόαση·

[...]».

8. Το άρθρο 14 της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του δικαιώματος των κρατών μελών να επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν, σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία, ότι μπορούν να λαμβάνονται τα κατάλληλα διοικητικά μέτρα ή να επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις κατά των προσώπων που ευθύνονται για τη μη συμμόρφωση με τις διατάξεις που θεσπίζονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα μέτρα αυτά να είναι αποτελεσματικά, ανάλογα και αποτρεπτικά.

2. Η Επιτροπή καταρτίζει, σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 17, παράγραφος 2, ενημερωτικό κατάλογο των διοικητικών μέτρων και κυρώσεων της παραγράφου 1.

3. Τα κράτη μέλη καθορίζουν τις κυρώσεις που πρέπει να εφαρμόζονται σε περίπτωση μη συνεργασίας σε έρευνα που διενεργείται σύμφωνα με το άρθρο 12.

4. Τα κράτη μέλη παρέχουν στην αρμόδια αρχή τη δυνατότητα να δημοσιοποιεί τα μέτρα ή τις κυρώσεις που επιβάλλει λόγω παραβάσεως των διατάξεων που θεσπίζονται προς εφαρμογή της παρούσας οδηγίας, εκτός εάν η δημοσιοποίηση αυτή μπορεί να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τις χρηματοπιστωτικές αγορές ή να προκαλέσει δυσανάλογη ζημία στα εμπλεκόμενα μέρη.»

3. Ο κανονισμός 596/2014

9. Το άρθρο 23 του κανονισμού 596/2014, με τίτλο «Εξουσίες των αρμόδιων αρχών», ορίζει τα εξής:

«1. Οι αρμόδιες αρχές ασκούν τις αρμοδιότητες και εξουσίες τους με οιονδήποτε από τους κατωτέρω τρόπους:

- α) άμεσα·
- β) σε συνεργασία με άλλες αρχές ή με τους φορείς της αγοράς·
- γ) με ανάθεση κατ' εξουσιοδότηση, υπό την ευθύνη τους, προς τις αρχές αυτές ή προς τους φορείς της αγοράς·
- δ) κατόπιν αιτήσεως προς τις αρμόδιες δικαστικές αρχές.

2. Για να εκπληρώσουν τα καθήκοντά τους δυνάμει του παρόντος κανονισμού, οι αρμόδιες αρχές διαθέτουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, τουλάχιστον τις ακόλουθες εξουσίες εποπτείας και έρευνας:

[...]

β) να ζητούν ή να απαιτούν πληροφορίες από οποιοδήποτε πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένων όσων συμμετέχουν διαδοχικά στη μεταβίβαση εντολών ή στη διεξαγωγή των σχετικών εργασιών, καθώς και τους εντολείς αυτών και, όταν απαιτείται, να καλούν και να ανακρίνουν οποιοδήποτε πρόσωπο με στόχο την απόκτηση πληροφοριών·

[...]».

10. Το άρθρο 30 του κανονισμού αυτού, με τίτλο «Διοικητικές κυρώσεις και άλλα διοικητικά μέτρα», ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Με την επιφύλαξη τυχόν ποινικών κυρώσεων και με την επιφύλαξη των εποπτικών εξουσιών των αρμόδιων αρχών κατά το άρθρο 23, τα κράτη μέλη, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, προβλέπουν ότι οι αρμόδιες αρχές έχουν την εξουσία να λαμβάνουν και να επιβάλλουν κατάλληλες διοικητικές κυρώσεις και άλλα διοικητικά μέτρα κατ' ελάχιστον για τις ακόλουθες παραβάσεις:

[...]

β) μη συνεργασία ή μη συμμόρφωση με έρευνα ή επιθεώρηση ή αίτημα όπως αναφέρεται στο άρθρο 23 παράγραφος 2.

[...]»

Γ. Το ιταλικό δίκαιο

11. Η Ιταλική Δημοκρατία μετέφερε την οδηγία 2003/6 στην εσωτερική έννομη τάξη με το άρθρο 9 του legge n. 62, Disposizioni per l'adempimento di obblighi derivanti dall'appartenenza dell'Italia alle Comunità europee, Legge comunitaria 2004 (νόμου 62 περί διατάξεων σχετικά με την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν για την Ιταλία από το γεγονός ότι ανήκει στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες – Κοινοτικός νόμος του 2004), της 18ης Απριλίου 2005 (GURI αριθ. 96, της 27ης Απριλίου 2005 – τακτικό συμπλήρωμα στην GURI αριθ. 76). Το άρθρο αυτό ενέταξε στο Testo unico delle disposizioni in materia di intermediazione finanziaria, ai sensi degli articoli 8 e 21 della legge n. 52 (ενιαίο κείμενο των διατάξεων σχετικά με τη χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση, κατά την έννοια των άρθρων 8 και 21 του νόμου 52), της 6ης Φεβρουαρίου 1996 (στο εξής: ενιαίο κείμενο), το οποίο περιλαμβάνεται στο decreto legislativo 58 (νομοθετικό διάταγμα 58), της 24ης Φεβρουαρίου 1998 (τακτικό συμπλήρωμα στην GURI αριθ. 71, της 26ης Μαρτίου 1998), διάφορες διατάξεις, μεταξύ των οποίων το άρθρο 187bis, σχετικά με τη διοικητική παράβαση της κατάχρησης εμπιστευτικών πληροφοριών, και το άρθρο 187quinqüiesdecies, σχετικά με τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση μη συνεργασίας στο πλαίσιο έρευνας.

12. Το άρθρο 187bis του ενιαίου κειμένου, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, είχε τίτλο «Κατάχρηση εμπιστευτικών πληροφοριών» και είχε ως εξής:

«1. Υπό την επιφύλαξη των ενδεχόμενων ποινικών κυρώσεων, όταν η πράξη συνιστά ποινικό αδίκημα, τιμωρείται με διοικητική χρηματική ποινή από είκοσι χιλιάδες ευρώ έως τρία εκατομμύρια ευρώ όποιος, ενώ κατέχει εμπιστευτικές πληροφορίες λόγω της ιδιότητας του μέλους των διοικητικών, διευθυντικών, ή εποπτικών οργάνων του εκδότη, της συμμετοχής του στο κεφάλαιο του εκδότη ή της εργασίας, της ασκήσεως επαγγέλματος ή καθηκόντων, περιλαμβανομένων και των δημοσίων:

- a) αποκτά, πωλεί ή διενεργεί άλλες πράξεις, άμεσα ή έμμεσα, για ίδιο λογαριασμό ή για λογαριασμό τρίτων, επί χρηματοπιστωτικών μέσων, χρησιμοποιώντας τις ως άνω πληροφορίες·
- b) γνωστοποιεί τις εν λόγω πληροφορίες σε άλλα πρόσωπα, εκτός εάν ενεργεί εντός του συνήθους πλαισίου ασκήσεως της εργασίας, του επαγγέλματος ή των καθηκόντων του·
- c) συνιστά ή παροτρύνει άλλα πρόσωπα, βάσει εμπιστευτικών πληροφοριών, να προβούν σε οποιαδήποτε από τις πράξεις οι οποίες απαριθμούνται στο στοιχείο a ανωτέρω.

2. Η προβλεπόμενη στην παράγραφο 1 ποινή επιβάλλεται σε όποιον, ενώ κατέχει εμπιστευτικές πληροφορίες λόγω της προπαρασκευής ή της εκτελέσεως παράνομων δραστηριοτήτων, τελεί οποιαδήποτε από τις πράξεις οι οποίες απαριθμούνται στην παράγραφο 1.

[...]

4. Η προβλεπόμενη στην παράγραφο 1 ποινή επιβάλλεται επίσης σε όποιον, ενώ κατέχει εμπιστευτικές πληροφορίες και γνωρίζει ή μπορούσε, επιδεικνύοντας συνήθη επιμέλεια, να γνωρίζει τον εμπιστευτικό χαρακτήρα τους, τελεί οποιαδήποτε από τις προβλεπόμενες στην ως άνω παράγραφο πράξεις.

5. Τα διοικητικά πρόστιμα που προβλέπονται στις παραγράφους 1, 2 και 4 επαυξάνονται έως το τριπλάσιο του ποσού τους ή έως και το δεκαπλάσιο της αξίας του αντληθέντος από την παράβαση προϊόντος ή ωφελήματος όταν, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών του παραβάτη ή της αξίας του αντληθέντος προϊόντος ή ωφελήματος, οι κυρώσεις δεν θα ήταν επαρκείς έστω και αν επιβαλλόταν το ανώτατο ποσό.

[...]»

13. Το άρθρο 187quinqüiesdecies του ενιαίου κειμένου, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, είχε τίτλο «Προστασία της εποπτικών δραστηριοτήτων της Consob» και όριζε τα εξής:

«1. Πλην των περιπτώσεων που προβλέπει το άρθρο 2638 του codice civile [(αστικού κώδικα)], όποιος δεν συμμορφώνεται εμπρόθεσμα προς τα αιτήματα της Consob ή καθυστερεί την άσκηση των καθηκόντων της τιμωρείται με διοικητικό πρόστιμο από δέκα χιλιάδες ευρώ έως διακόσιες χιλιάδες ευρώ.»

14. Το εν λόγω άρθρο 187quinqüiesdecies του ενιαίου κειμένου, όπως ισχύει σήμερα, φέρει τον τίτλο «Προστασία των εποπτικών δραστηριοτήτων της Τράπεζας της Ιταλίας και της Consob» και έχει ως εξής:

«1. Πλην των περιπτώσεων που προβλέπει το άρθρο 2638 του codice civile [(αστικού κώδικα)], σύμφωνα με το παρόν άρθρο τιμωρείται όποιος δεν συμμορφώνεται εμπρόθεσμα προς τα αιτήματα της Banca d'Italia [(Τράπεζας της Ιταλίας)] και της Consob ή δεν συνεργάζεται με τις αρχές αυτές για την εκτέλεση των συναφών εποπτικών καθηκόντων τους, ή καθυστερεί την άσκησή τους.

1bis. Εάν η παράβαση διαπράττεται από φυσικό πρόσωπο, τιμωρείται με διοικητική χρηματική ποινή από δέκα χιλιάδες ευρώ έως πέντε εκατομμύρια ευρώ.

1ter. Εάν η παράβαση διαπράττεται από εταιρία ή θεσμικό όργανο, στο όργανο αυτό επιβάλλεται διοικητική χρηματική ποινή από δέκα χιλιάδες ευρώ έως πέντε εκατομμύρια ευρώ, το οποίο μπορεί να ανέλθει στο δέκα τοις εκατό του κύκλου εργασιών σε περίπτωση κατά την οποία το ποσό αυτό υπερβαίνει τα πέντε εκατομμύρια, ο δε κύκλος εργασιών προσδιορίζεται βάσει του άρθρου 195, παράγραφος 1 bis. Με την επιφύλαξη των διατάξεων που προβλέπονται για τις εταιρίες και τα θεσμικά όργανα κατά των οποίων διαπιστώνονται οι παραβάσεις, το διοικητικό πρόστιμο το οποίο μνημονεύεται στην παράγραφο 1bis επιβάλλεται στους εκπροσώπους και στο προσωπικό της εταιρίας ή του θεσμικού οργάνου στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 190bis, παράγραφος 1, στοιχείο α.

1quater. Εάν το όφελος που αποκόμισε ο παραβάτης μετά την παράβαση υπερβαίνει τα όρια που καθορίζονται στο παρόν άρθρο, η διοικητική χρηματική ποινή ανέρχεται στο διπλάσιο του ποσού του αποκτηθέντος οφέλους, υπό την προϋπόθεση ότι το ποσό αυτό μπορεί να προσδιοριστεί.»

II. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

15. Με την απόφαση 18199 της 18ης Μαΐου 2012, η Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob) (εθνική επιτροπή κεφαλαιαγοράς, Ιταλία) επέβαλε στον DB διοικητικές χρηματικές ποινές για τη διοικητική παράβαση της κατάχρησης εμπιστευτικών πληροφοριών, η οποία περιλαμβάνει δύο σκέλη: την κατάχρηση προνομιακών/εμπιστευτικών πληροφοριών και την παράνομη γνωστοποίηση τέτοιων πληροφοριών, η οποία διαπράχθηκε από τη 19η έως την 26η Φεβρουαρίου 2009. Η Consob του επέβαλε και διοικητικό πρόστιμο ύψους 50 000 ευρώ για τη διοικητική παράβαση του άρθρου 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου, διότι ανέβαλε επανειλημμένως την ημερομηνία της ακροάσεως στην οποία είχε κληθεί υπό την ιδιότητα του ενημερωμένου για τα πραγματικά περιστατικά προσώπου και, όταν παρουσιάστηκε, αρνήθηκε να απαντήσει στις ερωτήσεις που του απευθύνθηκαν. Επιπλέον, η Consob επέβαλε στον DB, για χρονικό διάστημα δεκαοκτώ μηνών, την προβλεπόμενη στο άρθρο 187quater, παράγραφος 1, του ενιαίου κειμένου ποινή προσωρινής απώλειας της δυνατότητας ασκήσεως επαγγέλματος, επειδή δεν είχε τα εχέγγυα εντιμότητας, και δυνάμει του άρθρου 187sexies του ενιαίου κειμένου διέταξε την κατάσχεση του ισοδυνάμου του οφέλους ή των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για την απόκτησή του.

16. Στο πλαίσιο της κύριας δίκης που οδήγησε στην υποβολή της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, ο DB άσκησε κατ' αρχάς ανακοπή ενώπιον του Corte d'appello di Roma (εφετείου Ρώμης, Ιταλία), επισημαίνοντας, μεταξύ άλλων, τον μη σύννομο χαρακτήρα της κυρώσεως που επιβλήθηκε εις βάρος του δυνάμει του άρθρου 187quinquiesdecies του νομοθετικού διατάγματος 58, της 24ης Φεβρουαρίου 1998. Μετά την απόρριψη της ανακοπής αυτής, ο DB άσκησε αναίρεση. Με διάταξη της 16ης Φεβρουαρίου 2018, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ιταλία) έθεσε δύο παρεμπίπτοντα ζητήματα συνταγματικότητας τα οποία έπρεπε να εξεταστούν από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο).

17. Το πρώτο ζήτημα αφορά το άρθρο 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου, όπως προστέθηκε με το άρθρο 9 του νόμου 62 της 18ης Απριλίου 2005, καθόσον η διάταξη αυτή προβλέπει την επιβολή κυρώσεων για τη μη εμπρόθεσμη συμμόρφωση προς τα αιτήματα της Consob ή την πρόκληση καθυστέρησης στην άσκηση των καθηκόντων της, ακόμη και εις βάρος του προσώπου στο οποίο η Consob, κατά την άσκηση των εποπτικών καθηκόντων της, προσάπτει την τέλεση του αδικήματος της κατάχρησης προνομιακών/εμπιστευτικών πληροφοριών.

18. Στην απόφασή του περί παραπομπής, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) επισημαίνει ότι το άρθρο 187quinquiesdecies προσκρούει σε διάφορες αρχές του εθνικού δικαίου (στο δικαίωμα άμυνας και στην αρχή της ισότητας των διαδικιών στη δίκη, που προβλέπονται στο άρθρο 24, δεύτερο εδάφιο, και στο άρθρο 111, δεύτερο εδάφιο, του ιταλικού Συντάγματος, αντιστοίχως), και σε άλλες αρχές απορρέουσες από το διεθνές δίκαιο και το δίκαιο της Ένωσης (στο μνημονευόμενο στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, στο άρθρο 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και στο άρθρο 47 του Χάρτη), η μη τήρηση των οποίων μπορεί να συνεπάγεται την αντισυνταγματικότητα της εν λόγω διατάξεως, δυνάμει των άρθρων 11 και 117, πρώτο εδάφιο, του ιταλικού Συντάγματος.

19. Κατά το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο), δεν φαίνεται το «δικαίωμα σιωπής», το οποίο θεμελιώνεται στις συνταγματικές διατάξεις, στις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και του διεθνούς δικαίου των οποίων γίνεται επίκληση, να δύναται καθεαυτό να δικαιολογήσει την άρνηση προσώπου να παραστεί κατά την ακρόαση που διατάσσει η Consob, ούτε το ότι παρέστη στην ακρόαση αυτή με καθυστέρηση, εφόσον διασφαλίζεται, αντιθέτως προς ό,τι συνέβη εν προκειμένω, το δικαίωμά του να μην απαντήσει στις ερωτήσεις που του απευθύνονται κατά την ακρόαση αυτή.

20. Συγκεκριμένα, κατά το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο), το γράμμα του άρθρου 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών και όπως ισχύει σήμερα, καλύπτει και την περίπτωση κατά την οποία η Consob διατάσσει την προσωπική ακρόαση προσώπου το οποίο έχει ήδη προσδιορίσει, βάσει των πληροφοριών που έχει στην κατοχή της, ως τον πιθανό αυτουργό παραβάσεως η διαπίστωση της οποίας εμπίπτει στην αρμοδιότητά της. Επομένως, πρέπει να διευκρινιστεί εάν το δικαίωμα σιωπής έχει εφαρμογή όχι μόνο στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών, αλλά και κατά τις ακροάσεις που διατάσσει η Consob στο πλαίσιο της εποπτικής της δραστηριότητας. Τα επιχειρήματα που στηρίζονται τόσο στο άρθρο 24 του ιταλικού Συντάγματος όσο και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ, συνηγορούν υπέρ της καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό.

21. Αντίθετο συμπέρασμα θα ενείχε τον κίνδυνο, λόγω της υποχρεώσεως συνεργασίας με την εποπτική αρχή, ο φερόμενος ως αυτουργός διοικητικής παραβάσεως δυνάμενης να οδηγήσει στην επιβολή κυρώσεως «τιμωρητικού» χαρακτήρα να συμβάλει, εκ των πραγμάτων, και στην άσκηση ποινικής δίωξης εις βάρος του. Συγκεκριμένα, η κατάχρηση προνομιακών/εμπιστευτικών πληροφοριών συνιστά, κατά το ιταλικό δίκαιο, τόσο διοικητική παράβαση (άρθρο 187bis του ενιαίου κειμένου) όσο και ποινική παράβαση (άρθρο 184 του ενιαίου κειμένου). Οι ισχύουσες στον τομέα αυτό διαδικασίες μπορούν να εφαρμοστούν και να διεξαχθούν εκ παραλλήλου, όπως πράγματι συνέβη στην περίπτωση του DB, εφόσον τούτο είναι συμβατό με την αρχή *ne bis in idem*⁴.

22. Εξάλλου, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) υποστηρίζει ότι οι εν λόγω αμφιβολίες επιρρωννύονται και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

23. Κατά το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο), εφόσον το άρθρο 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου έχει εισαχθεί στην ιταλική έννομη τάξη κατ' εκτέλεσην ειδικής υποχρεώσεως την οποία επιβάλλει το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και αποτελεί σήμερα την εφαρμογή επακριβώς του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, δεδομένου ότι και οι δύο αυτές διατάξεις φαίνεται να απαιτούν από τις εποπτικές αρχές των κρατών μελών την επιβολή κυρώσεων στην περίπτωση κατά την οποία το πρόσωπο το οποίο προέβη σε πράξεις που συνιστούν παραβάσεις εμπίπτουσες στην αρμοδιότητα των αρχών αυτών τηρεί κατά την ακρόαση σιωπή, ενδεχόμενη κήρυξη αντισυνταγματικότητας του άρθρου 187quinquiesdecies ενδέχεται να προσκρούει στο δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, θα μπορούσε να αμφισβητηθεί το συμβατό του καθήκοντος αυτού

4. Πρβλ. απόφαση της 20ής Μαρτίου 2018, Garlsson Real Estate κ.λπ. (C-537/16, EU:C:2018:193, σκέψεις 42 έως 63).

για την επιβολή κυρώσεων με τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, τα οποία φαίνεται να αναγνωρίζουν επίσης το θεμελιώδες δικαίωμα του ατόμου να μη συμβάλει στην αυτοενοχοποίησή του και να μην εξαναγκαστεί να προβεί σε δηλώσεις με χαρακτήρα ομολογίας, εντός των ιδίων ορίων που συνάγονται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 24 του ιταλικού Συντάγματος.

24. Συναφώς, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) επισημαίνει ότι έχει επίγνωση της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με το δικαίωμα σιωπής στον τομέα των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό ενεργειών, σύμφωνα με την οποία υποχρέωση του παραβάτη να απαντήσει για αμιγώς πραγματικά ζητήματα, θα περιορίζει σημαντικά το περιεχόμενο της αρχής *nemo tenetur se detegere*, στο μέτρο που η αρχή αυτή συνεπάγεται, σε ποινικές υποθέσεις, το δικαίωμα του ενδιαφερομένου να μη συμβάλει με τις δηλώσεις του, έστω και εμμέσως, στην αυτοενοχοποίησή του. Επισημαίνει ότι η νομολογία αυτή –η οποία διαμορφώθηκε όσον αφορά τα νομικά και όχι τα φυσικά πρόσωπα και, σε μεγάλο βαθμό, πριν από τη θέσπιση του Χάρτη και την αναγνώριση σε αυτόν της ίδιας νομικής ισχύος με τις Συνθήκες– συμβιβάζεται δυσχερώς με τον «τιμωρητικό» χαρακτήρα, τον οποίο αναγνώρισε το ίδιο το Δικαστήριο στην απόφαση *Di Puma και Zecca*⁵, των διοικητικών κυρώσεων που προβλέπονται στην ιταλική έννομη τάξη για τα αδικήματα κατάχρησης προνομιακών/εμπιστευτικών πληροφοριών. Ο χαρακτήρας αυτός φαίνεται να υποδηλώνει, κατά το αιτούν δικαστήριο, την ανάγκη να αναγνωρισθεί στον φερόμενο ως δράστη του αδικήματος εγγύηση ανάλογη με εκείνη που του παρέχεται στις ποινικές υποθέσεις.

25. Επιπλέον, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) εκτιμά ότι η νομολογία του Δικαστηρίου δεν συνάδει πλήρως με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η οποία, αντιθέτως, φαίνεται να αναγνωρίζει ευρύτερο περιεχόμενο στο δικαίωμα σιωπής του κατηγορουμένου, ακόμη και στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών με σκοπό την επιβολή κυρώσεων «τιμωρητικού» χαρακτήρα.

26. Δεδομένου ότι το Δικαστήριο και ο νομοθέτης της Ένωσης δεν έχουν μέχρι σήμερα εξετάσει το ζήτημα εάν τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη επιβάλλουν, υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, να αναγνωρισθεί η ύπαρξη του δικαιώματος αυτού και στο πλαίσιο των διοικητικών διαδικασιών που ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεων «τιμωρητικού» χαρακτήρα, το αιτούν δικαστήριο κρίνει αναγκαίο, πριν αποφανθεί επί του ζητήματος της συνταγματικότητας που του έχει υποβληθεί, να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, προκειμένου το δεύτερο να παράσχει διευκρινίσεις επί της ερμηνείας και, εάν απαιτείται, επί του κύρους του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6, όπως έχει εφαρμογή *ratione temporis*, καθώς και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη. Ειδικότερα, πρέπει να καθοριστεί εάν οι διατάξεις αυτές επιτρέπουν σε κράτος μέλος να μην επιβάλλει κυρώσεις σε όποιον αρνείται να απαντήσει σε ερωτήσεις της εποπτικής αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη του για αδίκημα τιμωρούμενο με ποινικές κυρώσεις ή διοικητικές κυρώσεις «τιμωρητικού» χαρακτήρα.

27. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχουν το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6, εφόσον εξακολουθεί να έχει εφαρμογή *ratione temporis*, και το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 την έννοια ότι επιτρέπουν στα κράτη μέλη να μην επιβάλλουν κυρώσεις σε όποιον αρνείται να απαντήσει σε ερωτήσεις της αρμόδιας αρχής, από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη του για αδίκημα τιμωρούμενο με διοικητικές κυρώσεις “τιμωρητικού” χαρακτήρα;

5 Απόφαση της 20ής Μαρτίου 2018 (C-596/16 και C-597/16, EU:C:2018:192).

- 2) Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, είναι το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6, εφόσον εξακολουθεί να έχει εφαρμογή *ratione temporis*, και το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 συμβατά με τα άρθρα 47 και 48 του [Χάρτη], υπό το πρίσμα επίσης της νομολογίας του [ΕΔΔΑ] σχετικά με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών μελών, στο μέτρο που επιβάλλουν κυρώσεις επίσης σε όποιον αρνείται να απαντήσει σε ερωτήσεις της αρμόδιας αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη του για αδίκημα τιμωρούμενο με διοικητικές κυρώσεις “τιμωρητικού” χαρακτήρα;»

III. Η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία

28. Επί των ερωτημάτων αυτών υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις ο DB, η Ιταλική Κυβέρνηση, η Ισπανική Κυβέρνηση, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Επιτροπή.

29. Οι ίδιοι μετέχοντες στη διαδικασία ανέπτυξαν προφορικά τις απόψεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 13ης Ιουλίου 2020.

IV. Ανάλυση

A. Επί του παραδεκτού των προδικαστικών ερωτημάτων

30. Με τα υπομνήματά του, το Συμβούλιο παρατηρεί ότι το ίδιο το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο), στην απόφαση περί παραπομπής, επισημαίνει ότι στα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης έχει εφαρμογή *ratione temporis* μόνον η οδηγία 2003/6, ενώ επί του παρόντος τα σχετικά ζητήματα διέπονται από τον κανονισμό 596/2014, ο οποίος κατήργησε και αντικατέστησε την οδηγία αυτή, χωρίς ωστόσο να συνδέεται με κάποιον άλλον τρόπο με την περίπτωση στο πλαίσιο της οποίας ανέκυψε η επίμαχη εθνική διαδικασία.

31. Επισημαίνοντας ότι η μόνη εφαρμοστέα διάταξη στην υπόθεση της κύριας δίκης είναι το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) φαίνεται να δέχεται εμμέσως, κατά το Συμβούλιο, ότι οι απαντήσεις στα ερωτήματά του που αφορούν την ερμηνεία και το κύρος του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 δεν είναι αναγκαίες για την επίλυση της διαφοράς στο πλαίσιο της οποίας ανέκυψε η υπόθεση, αλλά αποσκοπούν κυρίως στην αποσαφήνιση του νομοθετικού πλαισίου για το μέλλον.

32. Επομένως, τίθεται, προκαταρκτικώς, το ζήτημα εάν και το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 είναι κρίσιμο για να αποφανθεί το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) επί της εκ μέρους του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου) παραπομπής.

33. Για τον σκοπό αυτόν, υπενθυμίζω κατ' αρχάς ότι, κατά πάγια νομολογία, για τα σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ερωτήματα που έχει υποβάλει το εθνικό δικαστήριο εντός του νομικού και πραγματικού πλαισίου το οποίο έχει προσδιορίσει με δική του ευθύνη και την ακρίβεια του οποίου δεν οφείλει να ελέγξει το Δικαστήριο, ισχύει το τεκμήριο ότι είναι λυσιτελή. Το τεκμήριο αυτό μπορεί να μη ληφθεί υπόψη μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ή η εξέταση του κύρους ουδεμιά σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή ακόμη όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία τα οποία είναι απαραίτητα προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβάλλονται, καθώς και προκειμένου να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους το εθνικό δικαστήριο φρονεί ότι υπάρχει ανάγκη να απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά ώστε να αποφανθεί επί της διαφοράς που

εκκρεμεί ενώπιόν του⁶.

34. Εν προκειμένω, φρονώ ότι το επιχείρημα που προβάλλει το Συμβούλιο στηρίζεται στη διαπίστωση ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν πληροί την απαίτηση του άρθρου 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, καθόσον, αφενός, στην απόφαση αυτή δεν περιλαμβάνεται έκθεση των λόγων που οδήγησαν το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) να υποβάλει ερωτήματα ως προς την ερμηνεία και το κύρος του κανονισμού 596/2014 και, αφετέρου, δεν στοιχειοθετεί τον σύνδεσμο μεταξύ του κανονισμού αυτού και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης νομοθεσίας. Κατά το Συμβούλιο, τα κενά αυτά έχουν ως αποτέλεσμα να καλείται το Δικαστήριο να διατυπώσει συμβουλευτική γνώμη επί υποθετικών ερωτημάτων και, ως εκ τούτου, συνεπάγονται εν μέρει το απαράδεκτο της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

35. Δεν συμφωνώ με την άποψη αυτή για τους ακόλουθους λόγους.

36. Όσον αφορά το πρώτο σκέλος της απαιτήσεως του άρθρου 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας, σημειώνω ότι, στην απόφαση περί παραπομπής, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) εκθέτει σαφώς ότι η ζητούμενη ερμηνεία δικαιολογείται από το γεγονός ότι τυχόν κήρυξη αντισυνταγματικότητας του άρθρου 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου ενέχει και τον κίνδυνο παραβάσεως της υποχρέωσης επιβολής κυρώσεων που απορρέει επί του παρόντος από το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014. Ειδικότερα, εκτιμώ ότι το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) δέχεται εμμέσως ότι η απόφασή του θα αφορά όχι μόνον το άρθρο 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, αλλά και την ίδια διάταξη όπως ισχύει επί του παρόντος. Συγκεκριμένα, όπως διαπιστώνει η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, από το άρθρο 27 του legge 87 – Norme sulla costituzione e sul funzionamento della Corte costituzionale (νόμου 87 περί διατάξεων για το Σύνταγμα και τη λειτουργία του Συνταγματικού Δικαστηρίου), της 11ης Μαρτίου 1953 (GURI αριθ. 62, της 14ης Μαρτίου 1953), προκύπτει ότι, οσάκις το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) δέχεται αίτηση ή προσφυγή που αφορά τη συνταγματικότητα νόμου ή πράξεως που έχει ισχύ νόμου, το δικαστήριο αυτό αποφαινεται, εντός των ορίων του αντικειμένου της προσφυγής, όχι μόνον επί των νομοθετικών διατάξεων που είναι αντισυνταγματικές, αλλά και επί των νομοθετικών διατάξεων *η αντισυνταγματικότητα των οποίων αποτελεί συνέπεια της αποφάσεως που θα εκδοθεί*. Η έλλειψη, όμως, στην απόφαση περί παραπομπής, ρητής μνείας της διατάξεως αυτής, η οποία οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής αποφάσεως που δέχεται την αίτηση ή την προσφυγή επί της συνταγματικότητας κατά τρόπο που ασφαλώς δεν είναι πρωτόγνωρος σε σχέση με τις αποφάσεις άλλων συνταγματικών δικαστηρίων εντός της Ένωσης, ουδόλως αρκεί για να δικαιολογήσει το συμπέρασμα ότι δεν τηρείται το πρώτο σκέλος της εν λόγω απαιτήσεως.

37. Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος, αρκεί η επισήμανση ότι, στην απόφαση περί παραπομπής, το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) αναφέρει ότι η επίμαχη εθνική διάταξη, συγκεκριμένα δε το άρθρο 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου, μετέφερε στην εσωτερική έννομη τάξη, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και, επί του παρόντος, το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014. Μολονότι, βεβαίως, η «εφαρμοστέα νομοθεσία στην υπόθεση της κύριας δίκης» είναι το άρθρο 187quinquiesdecies του ενιαίου κειμένου, όπως αυτό είχε όταν μετέφερε την οδηγία 2003/6 στο εσωτερικό δίκαιο, εντούτοις είναι επίσης αληθές ότι, λαμβανομένης υπόψη της συνοχής που υπάρχει μεταξύ των διατάξεων της οδηγίας 2003/6 και εκείνων του κανονισμού 596/2014, η σχέση μεταξύ του κανονισμού αυτού και της εφαρμοστέας στην υπόθεση της κύριας δίκης νομοθεσίας πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να θεωρηθεί αποδεδειγμένη.

38. Συνεπώς, προτείνω στο Δικαστήριο να κρίνει παραδεκτά τα ερωτήματα.

⁶ Βλ., αντί πολλών, απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2019, Slovenské elektrárne (C-376/18, EU:C:2019:1068, σκέψη 24 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

B. Επί της ουσίας

1. Αναδιατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων

39. Από την ανάγνωση της αποφάσεως περί παραπομπής προκύπτει ότι το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) ζητεί, μεταξύ άλλων, διευκρινίσεις ως προς το περιεχόμενο που οφείλει να αναγνωρίσει στο δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων, λόγω της προβαλλόμενης διαφοροποίησής ως προς το ζήτημα αυτό μεταξύ της νομολογίας του ΕΔΔΑ και της νομολογίας του Δικαστηρίου⁷.

40. Λαμβανομένης υπόψη της διατυπώσεως των προδικαστικών ερωτημάτων, καθώς και της σχέσεως εξαρτήσεως μεταξύ της απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα και της εξετάσεως του δεύτερου, το ζήτημα αυτό ενδέχεται, κατά την άποψή μου, να παραμείνει εκτός της εκτιμήσεως που θα διατυπώσει το Δικαστήριο στην απόφαση που πρόκειται να εκδοθεί.

41. Θεωρώ, επομένως, απαραίτητο, προκειμένου να δοθεί στο αιτούν δικαστήριο χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα να επεξεργαστεί το περιεχόμενο της αποφάσεώς του περί συνταγματικότητας, να αναδιατυπωθούν τα ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο στο Δικαστήριο.

42. Συγκεκριμένα, πρέπει να υπομνηστεί ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου την οποία καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο οφείλει να δώσει στο εθνικό δικαστήριο χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα να επιλύσει τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί⁸.

43. Αφετέρου, επισημαίνω ότι, κατά τη γνώμη μου, η αναδιατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων είναι, γενικώς, λεπτό ζήτημα, το οποίο απαιτεί μεγάλη προσοχή εκ μέρους του Δικαστηρίου, προκειμένου να αποφευχθεί οποιαδήποτε επέμβαση στην αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου, στο οποίο και απόκειται αποκλειστικώς να εκτιμήσει τη λυσιτέλεια των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν στο πλαίσιο της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί, καθώς και την αναγκαιότητα προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως⁹.

44. Εν προκειμένω, ορισμένοι από τους μετέχοντες στη διαδικασία πρότειναν αναδιατύπωση του πρώτου ερωτήματος κατά τρόπο ώστε να ζητείται να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, εάν το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, *ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη*, έχουν την έννοια ότι επιτρέπουν στα κράτη μέλη να μην επιβάλλουν κυρώσεις σε όποιον αρνείται να απαντήσει σε ερωτήσεις της εποπτικής αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη του για αδίκημα τιμωρούμενο με διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα.

45. Μια τέτοια αναδιατύπωση έχει ως αποτέλεσμα, κατά τη γνώμη μου, την παραμόρφωση του αντικείμενου του πρώτου ερωτήματος, το οποίο αφορά *την ίδια τη δυνατότητα* των κρατών μελών, κατά τη θέσπιση των μέτρων μεταφοράς ή εκτελέσεως, να ερμηνεύουν τις εν λόγω διατάξεις σύμφωνα με το δικαίωμα σιωπής, και την *de facto* παράκαμψη του ζητήματος που συνδέεται με το κύρος των επίμαχων διατάξεων, το οποίο αποτελεί το αντικείμενο του δεύτερου ερωτήματος.

7 Βλ. σημείο 9.2 της αποφάσεως περί παραπομπής.

8 Βλ. απόφαση της 14ης Μαΐου 2020, T-Systems Magyarország (C-263/19, EU:C:2020:373, σκέψη 45 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

9 Βλ. απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2018, Kubota (UK) και EP Barrus (C-545/16, EU:C:2018:101, σκέψη 18 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

46. Προκειμένου να αποφευχθεί ένα τέτοιο αποτέλεσμα, φρονώ ότι η αναδιατύπωση πρέπει να αφορά το ζήτημα εάν, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και του γράμματος του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, οι διατάξεις αυτές *μπορούν* να ερμηνευθούν σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα και, ιδίως, το δικαίωμα σιωπής, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, ή εάν μια τέτοια ερμηνεία θα ήταν, αντιθέτως, *contra legem*. Είναι σαφές ότι, εάν η απάντηση είναι καταφατική, δεν θα υφίσταται αμφιβολία ως προς το κύρος των διατάξεων αυτών υπό το πρίσμα των εν λόγω άρθρων του Χάρτη. Επιπλέον, η αναδιατύπωση αυτή πρέπει να παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να εξετάσει το ζήτημα σχετικά με το ακριβές περιεχόμενο του δικαιώματος σιωπής, έτσι όπως αυτό περιγράφεται στο σημείο 39 των παρούσων προτάσεων.

47. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να αναδιατυπώσει τα δύο προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο ως εξής:

«Ποιο περιεχόμενο πρέπει να αποδοθεί στο δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του ΕΔΔΑ και της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες, στην περίπτωση κατά την οποία από το γράμμα του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 προκύπτει ότι είναι δυνατή η σύμφωνη με το εν λόγω δικαίωμα ερμηνεία των άρθρων αυτών;»

2. Εξέταση του αναδιατυπωθέντος ερωτήματος

48. Σύμφωνα με την εσωτερική λογική του αναδιατυπωθέντος ερωτήματος, θα εξετάσω εάν, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος των επίμαχων άρθρων, είναι δυνατή ερμηνεία σύμφωνη με το δικαίωμα σιωπής, οπότε το κύρος των διατάξεων αυτών δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Τούτο εξαρτάται από το εάν οι διατάξεις αυτές έχουν την έννοια ότι δεν απαιτούν από τα κράτη μέλη να επιβάλλουν κυρώσεις στα πρόσωπα που αρνούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις της εποπτικής αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη τους για αδίκημα τιμωρούμενο με διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα¹⁰ (τμήμα β'). Ωστόσο, επισημαίνεται ότι το ζήτημα αυτό προϋποθέτει καταφατική απάντηση στο ζήτημα εάν το δικαίωμα σιωπής *έχει εφαρμογή* όχι μόνο στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών, αλλά και στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών οι οποίες ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή των εν λόγω κυρώσεων. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο προβάλλει διάφορα επιχειρήματα υπέρ μιας τέτοιας απαντήσεως, εντούτοις φαίνεται να ζητεί από το Δικαστήριο να άρει κάθε εναπομένουσα αμφιβολία ως προς το ζήτημα αυτό. Έτσι, θα εξετάσω, κατ' αρχάς, το ζήτημα αυτό (τμήμα α'). Τέλος, θα εκφέρω την άποψή μου επί του περιεχομένου το οποίο, στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να αποδοθεί στο δικαίωμα σιωπής, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη (τμήμα γ').

α) Επί της αναγνώρισης του δικαιώματος σιωπής στο πλαίσιο των διοικητικών διαδικασιών οι οποίες ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα

49. Κατ' αρχάς, επισημαίνεται ότι ούτε το άρθρο 47, παράγραφος 2 (δικαίωμα σε δίκαιη δίκη), ούτε το άρθρο 48, παράγραφος 2 (τεκμήριο αθωότητας), του Χάρτη καθιερώνουν ρητώς το δικαίωμα σιωπής.

50. Ωστόσο, σύμφωνα με τη μνημονευόμενη στο άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη ρήτρα ομοιογένειας, κατά την οποία η έννοια και η εμβέλεια των κατοχυρωμένων στον Χάρτη δικαιωμάτων που αντιστοιχούν στα δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην ΕΣΔΑ πρέπει να είναι «ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει» το αντίστοιχο άρθρο της ΕΣΔΑ, οι επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη

¹⁰ Αντικατέστησα τη φράση «τιμωρητικού χαρακτήρα», η οποία αναφέρεται στο προδικαστικό ερώτημα, με τη φράση «ποινικού χαρακτήρα», διότι από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η φράση «τιμωρητικού χαρακτήρα» υπονοεί ότι πληρούνται τα κριτήρια που διατυπώθηκαν στην απόφαση της 5ης Ιουνίου 2012, Bonda (C-489/10, EU:C:2012:319).

διευκρινίζουν ότι, όσον αφορά το άρθρο 47, παράγραφος 2 αυτού, οι εγγυήσεις που απορρέουν από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ «εφαρμόζονται κατά παρεμφερή τρόπο στην Ένωση», και, όσον αφορά το άρθρο 48, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα αυτό «έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια» με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ¹¹.

51. Μολονότι, βεβαίως, ούτε στο κείμενο του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ γίνεται οποιαδήποτε μνεία του δικαιώματος σιωπής, εντούτοις πρέπει να υπομνηστεί ότι το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένως κρίνει ότι, παρά την έλλειψη τέτοιας ρητής αναγνώρισης, το δικαίωμα σιωπής και το δικαίωμα μη αυτοενοχοποιήσεως ως συστατικό στοιχείο του δικαιώματος σιωπής, αποτελούν «γενικά αναγνωρισμένους διεθνείς κανόνες που βρίσκονται στον πυρήνα της έννοιας της δίκαιης δίκης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ»¹².

52. Όσον αφορά το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, από το γράμμα του προκύπτει ότι το ποινικό σκέλος της διατάξεως αυτής έχει εφαρμογή κάθε φορά που υφίσταται «κατηγορία ποινικής φύσεως».

53. Πάντως, είναι εν γένει γνωστό ότι η έννοια της «ποινικής φύσεως» έχει αποτελέσει αντικείμενο ευρείας ερμηνείας από το ΕΔΔΑ, με σκοπό να συμπεριλάβει όχι μόνον τις διαδικασίες που ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεων τις οποίες ο εθνικός νομοθέτης έχει κατατάξει στο πεδίο του ποινικού δικαίου, αλλά και τις διαδικασίες οι οποίες, μολονότι χαρακτηρίζονται από τον νομοθέτη ως διοικητικές, φορολογικές ή πειθαρχικές, εντούτοις έχουν κατ' ουσίαν ποινικό χαρακτήρα. Μια τέτοια αυτοτελής ερμηνεία στηρίζεται στα κριτήρια τα οποία διατυπώθηκαν αρχής γενομένης από της αποφάσεως Engel¹³ και τα οποία στη συνέχεια έγιναν δεκτά από το Δικαστήριο στην απόφαση Bonda¹⁴, συγκεκριμένα δε στον χαρακτηρισμό της παραβάσεως κατά το εθνικό δίκαιο, στη φύση της παραβάσεως αυτής και στον βαθμό αυστηρότητας της κυρώσεως η οποία ενδέχεται να επιβληθεί στον ενδιαφερόμενο (στο εξής: κριτήρια της αποφάσεως Bonda).

54. Πρέπει να γίνει σύντομη επισκόπηση των κριτηρίων αυτών, όπως διατυπώθηκαν στη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁵.

55. Το πρώτο κριτήριο, σχετικά με τον χαρακτηρισμό της παραβάσεως κατά το εθνικό δίκαιο, δεν ασκεί επιρροή όταν πρόκειται για κύρωση χαρακτηριζόμενη ως διοικητική¹⁶. Σε τέτοια περίπτωση, πρέπει να εξεταστούν τα δύο άλλα κριτήρια.

56. Το δεύτερο κριτήριο, το οποίο αφορά την πραγματική φύση του αδικήματος, εκτιμάται βάσει ορισμένων παραγόντων, με τη διευκρίνιση ότι ένα αδίκημα είναι ποινικής φύσεως ιδίως όταν η προβλεπόμενη από το εθνικό δίκαιο κύρωση απευθύνεται στο σύνολο των πολιτών και όχι σε επακριβώς οριοθετημένη ομάδα αποδεκτών¹⁷, όταν ο χαρακτηρισμός της κυρώσεως αυτής υπαγορεύεται από κατασταλτικούς και προληπτικούς σκοπούς¹⁸, και όχι απλώς για την αποκατάσταση περιουσιακής ζημίας¹⁹ και όταν η εθνική διάταξη περί επιβολής κυρώσεων διαφυλάσσει έννομο συμφέρον το οποίο προστατεύεται κατά κανόνα βάσει του ποινικού δικαίου²⁰.

11 ΕΕ 2007, C 303, σ. 17.

12 Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 25ης Φεβρουαρίου 1993, Funke κατά Γαλλίας (CE:ECHR:1993:0225JUD001082884, § 44), και της 28ης Οκτωβρίου 1994, Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:0208JUD001873191, § 45).

13 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Ιουνίου 1976, Engel κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών (CE:EHCR:1976:0608JUD000510071, § 82).

14 Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2012 (C-489/10, EU:C:2012:319, σκέψεις 37 έως 43). Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 35).

15 Για μια διεξοδική εξέταση των στοιχείων αυτών, βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Bonda (C-489/10, EU:C:2011:845, σημεία 47 έως 50) και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Campos Sánchez-Bordona στην υπόθεση Menci (C-524/15, EU:C:2017:667, σημεία 44 έως 48).

16 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Ιουνίου 1976, Engel κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών (CE:EHCR:1976:0608JUD000510071, § 82).

17 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 2ας Σεπτεμβρίου 1998, Lauko κατά Σλοβακίας (CE:ECHR:1998:0902JUD002613895, § 58).

18 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 25ης Ιουνίου 2009, Maresti κατά Κροατίας (CE:ECHR:2009:0625JUD005575907, § 59).

19 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 2006, Jussila κατά Φινλανδίας (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, § 38).

20 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, Grande Stevens κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, § 90).

57. Το τρίτο κριτήριο αφορά ιδίως τον βαθμό αυστηρότητας της κυρώσεως που μπορεί να επιβληθεί στον ενδιαφερόμενο, ο δε βαθμός αυστηρότητας προσδιορίζεται με αναφορά στην κύρωση με την οποία τιμωρείται *a priori* το οικείο πρόσωπο και όχι στην κύρωση που τελικώς επιβλήθηκε²¹. Οι στερητικές της ελευθερίας ποινές έχουν, εξ ορισμού, ποινικό χαρακτήρα²², όπως ακριβώς και οι χρηματικές ποινές η μη καταβολή των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε ποινή στερητική της ελευθερίας ή σε καταχώριση στο ποινικό μητρώο²³.

58. Κατ' αρχήν, το δεύτερο και το τρίτο κριτήριο είναι εναλλάξιμα. Ωστόσο, μπορεί να γίνει σωρευτική εκτίμησή τους στην περίπτωση κατά την οποία η μεμονωμένη εξέταση ενός εκάστου εξ αυτών των κριτηρίων δεν οδηγεί σε ασφαλές συμπέρασμα ως προς την ύπαρξη κατηγορίας ποινικής φύσεως²⁴.

59. Όταν, όμως, από την εκτίμηση των κριτηρίων αυτών προκύπτει ότι η επίμαχη διοικητική διαδικασία ενδέχεται να επισύρει κύρωση «ποινικής φύσεως», τυγχάνει εφαρμογής το *πλήρες φάσμα* των εγγυήσεων που συνδέονται με το ποινικό σκέλος του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, συμπεριλαμβανομένου, επομένως, του δικαιώματος σιωπής. Συγκεκριμένα, όταν το ΕΔΔΑ διαπιστώνει ότι η κύρωση που ενδέχεται να επιβληθεί μετά το πέρας της εξεταζόμενης διαδικασίας έχει ποινικό χαρακτήρα, δεν τίθεται κανένα πρόσθετο ζήτημα ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του επίμαχου ειδικού δικαιώματος, καθόσον αυτή η δυνατότητα εφαρμογής συνιστά την αναπόφευκτη συνέπεια ενός τέτοιου χαρακτηρισμού της κυρώσεως²⁵.

60. Εν πάση περιπτώσει, επισημαίνεται ότι, όπως ορθώς παρατηρεί το αιτούν δικαστήριο, το δικαίωμα σιωπής έχει ήδη αναγνωριστεί επανειλημμένως σε πρόσωπα τα οποία δεν απάντησαν στις ερωτήσεις διοικητικών αρχών στο πλαίσιο διαδικασιών για τη διαπίστωση διοικητικών παραβάσεων. Στις υποθέσεις αυτές, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι καθοριστικό στοιχείο ήταν ο ποινικός χαρακτήρας των κυρώσεων που επέβαλλε η διοικητική αρχή για τις παραβάσεις οι οποίες αποτελούσαν το αντικείμενο της διενεργηθείσας από αυτήν έρευνας²⁶.

61. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, συμπεραίνεται ότι, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εξεταζόμενες κυρώσεις χαρακτηρίζονται ποινικές με γνώμονα τα κριτήρια της αποφάσεως *Bonda*, αναγνωρίζεται αυτομάτως το δικαίωμα σιωπής.

β) Επί της δυνατότητας ερμηνείας των επίμαχων διατάξεων σύμφωνα με το δικαίωμα σιωπής

62. Στο στάδιο αυτό, πρέπει να εξεταστεί εάν, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, είναι δυνατή η ερμηνεία των διατάξεων αυτών κατά τρόπο σύμφωνο με το δικαίωμα σιωπής, δηλαδή υπό την έννοια ότι δεν απαιτούν από τα κράτη μέλη να επιβάλλουν κυρώσεις σε οποιονδήποτε αρνείται να απαντήσει σε ερωτήσεις της εποπτικής αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη του για αδίκημα τιμωρούμενο με διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, η απάντηση στο ερώτημα σχετικά με το κύρος των διατάξεων αυτών υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη θα είναι καταφατική μόνο στην περίπτωση κατά την οποία θα επιβεβαιωθεί η δυνατότητα αυτή.

21 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, *Grande Stevens* κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, § 98).

22 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Ιουνίου 1976, *Engel* κ.λπ. κατά Κάτω Χωρών (CE:EHCR:1976:0608JUD000510071, § 82).

23 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 31ης Μαΐου 2011, *Zugic* κατά Κροατίας (CE:ECHR:2011:0531JUD000369908, § 68).

24 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 2006, *Jussila* κατά Φινλανδίας (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, §§ 30 και 31).

25 Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, *Grande Stevens* κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, § 101), στην οποία η εκ μέρους του ΕΔΔΑ εκτίμηση όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ καταλήγει ως εξής: «Το Δικαστήριο κρίνει ότι τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν στους προσφεύγοντες έχουν ποινικό χαρακτήρα, *έτσι ώστε*, στην προκειμένη περίπτωση, τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 6 § 1, ως προς το ποινικό του σκέλος» (η υπογράμμιση δική μου).

26 Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 3ης Μαΐου 2001, *J.B.* κατά Ελβετίας (CE:EHCR:2001:0503JUD003182796) (διαδικασία έρευνας για φοροδιαφυγή), της 4ης Οκτωβρίου 2005, *Shannon* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:EHCR:2005:1004JUD000656303) (διαδικασία για υποβολή ψευδών λογαριασμών και παράνομη σύμπραξη), καθώς και της 5ης Απριλίου 2012, *Chambaz* κατά Ελβετίας (CE:EHCR:2012:0405JUD001166304) (διαδικασία έρευνας για φοροδιαφυγή).

63. Προς τούτο, πρέπει, εκ προοιμίου, να προσδιοριστεί εν συντομία το νομικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται οι διατάξεις που αποτελούν το αντικείμενο του ερωτήματος αυτού.

64. Η οδηγία 2003/6 αποσκοπεί στην καταπολέμηση των καταχρήσεων αγοράς. Όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές της σκέψεις 2 και 12, η οδηγία απαγορεύει τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες καθώς και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς, προκειμένου να διασφαλιστεί η ακεραιότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των επενδυτών στις αγορές αυτές, εμπιστοσύνη η οποία στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι οι επενδυτές αυτοί θα τυγχάνουν ίσης μεταχειρίσεως και θα προστατεύονται από την παράνομη χρήση εμπιστευτικών πληροφοριών²⁷.

65. Για να διασφαλιστεί η προσήκουσα αποτελεσματικότητα του νομοθετικού αυτού πλαισίου, οι παραβάσεις των απαγορεύσεων δυνάμει της οδηγίας 2003/6 πρέπει να εντοπίζονται εγκαίρως και να επιβάλλονται κυρώσεις²⁸. Υπό το πρίσμα αυτό, στο άρθρο 14 της οδηγίας αυτής ορίζονται οι απαιτήσεις προς τις οποίες τα κράτη μέλη οφείλουν να προσαρμόσουν το εθνικό καθεστώς κυρώσεων.

66. Επιδιώκοντας τους ίδιους σκοπούς με την οδηγία 2003/6²⁹, ο κανονισμός 596/2014 αποσκοπεί στη δημιουργία ενός περισσότερο ενιαίου και ισχυρότερου νομικού πλαισίου, ενισχύοντας, μεταξύ άλλων, τις εξουσίες εποπτείας, έρευνας και επιβολής κυρώσεων της εποπτικής αρχής³⁰. Όσον αφορά τις κυρώσεις, το άρθρο 30 του κανονισμού αυτού διευρύνει το φάσμα των απαιτήσεων προς τις οποίες τα κράτη μέλη οφείλουν να προσαρμόσουν το εθνικό τους σύστημα.

67. Όσον αφορά τις διατάξεις που καλείται να ερμηνεύσει το Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση, σημειώνεται ότι το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 ορίζει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να καθορίζουν τις διοικητικές κυρώσεις που πρέπει να εφαρμόζονται σε περίπτωση μη συνεργασίας στο πλαίσιο έρευνας η οποία διενεργείται από την εποπτική αρχή. Πάντως, λόγω της μνημονευόμενης στο άρθρο αυτό ρητής παραπομπής στο άρθρο 12 της ίδιας οδηγίας απαιτείται συνδυασμένη ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως και του άρθρου 12, το οποίο, όσον αφορά το ελάχιστο περιεχόμενο των εξουσιών της εποπτικής αρχής, ορίζει, στην παράγραφο 2, στοιχείο β', ότι οι εξουσίες αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν το δικαίωμα της εποπτικής αρχής «να ζητά πληροφορίες από *οποιοδήποτε* πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που παρεμβαίνουν διαδοχικά στη διαβίβαση των εντολών ή στην εκτέλεση των σχετικών πράξεων καθώς επίσης των εντολών τους, και, εάν είναι αναγκαίο, να καλεί ένα πρόσωπο σε ακρόαση»³¹. Με άλλα λόγια, το άρθρο 12 της οδηγίας 2003/6 ορίζει ότι, κατ' αρχήν, δεν υφίσταται κανένας περιορισμός ως προς τα πρόσωπα έναντι των οποίων μπορεί η εποπτική αρχή να ασκήσει το δικαίωμα αυτό.

68. Όσον αφορά το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, αυτό προβλέπει, κατ' ουσίαν, ότι τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε η εποπτική αρχή να έχει την εξουσία να επιβάλλει κυρώσεις και διοικητικά μέτρα για τη «μη συνεργασία ή μη συμμόρφωση με έρευνα ή επιθεώρηση ή αίτημα». Δεδομένου ότι το εν λόγω άρθρο 30 του κανονισμού 596/2014 παραπέμπει ρητώς στο άρθρο 23 του ίδιου κανονισμού, πρέπει κατ' ανάγκην να ερμηνευθεί σε συνδυασμό με την τελευταία αυτή διάταξη, η οποία, στην παράγραφο 2, καθορίζει το ελάχιστο περιεχόμενο των εξουσιών εποπτείας και έρευνας της εποπτικής αρχής, υπό την έννοια ότι στις εξουσίες αυτές περιλαμβάνεται,

27 Αποφάσεις της 23ης Δεκεμβρίου 2009, Spector Photo Group και Van Raemdonck (C-45/08, EU:C:2009:806, σκέψη 47), της 7ης Ιουλίου 2011, IMC Securities (C-445/09, EU:C:2011:459, σκέψη 27), της 28ης Ιουνίου 2012, Geltdl (C-19/11, EU:C:2012:397, σκέψη 33), και της 11ης Μαρτίου 2015, Lafonta (C-628/13, EU:C:2015:162, σκέψη 21).

28 Βλ. αιτιολογική σκέψη 38 της οδηγίας 2003/6.

29 Βλ. αιτιολογική σκέψη 24 του κανονισμού 596/2014.

30 Βλ. αιτιολογική σκέψη 4 του κανονισμού 596/2014.

31 Η υπογράμμιση δική μου.

μεταξύ άλλων, η εξουσία «να ζητούν ή να απαιτούν πληροφορίες από *οποιοδήποτε* πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένων όσων συμμετέχουν διαδοχικά στη μεταβίβαση εντολών ή στη διεξαγωγή των σχετικών εργασιών, καθώς και τους εντολείς αυτών και, όταν απαιτείται, να καλούν και να ανακρίνουν οποιοδήποτε πρόσωπο με στόχο την απόκτηση πληροφοριών»³².

69. Η σημασιολογική ισχύς της λέξης «οποιοδήποτε», σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν αποκλείεται ρητώς η δυνατότητα των κρατών μελών να επιβάλλουν κυρώσεις λόγω μη συνεργασίας στα πρόσωπα από τις απαντήσεις των οποίων ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη τους για παράβαση εμπίπτουσα στην αρμοδιότητα της εποπτικής αρχής, μπορεί, σύμφωνα με τις γραπτές παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως, να δικαιολογήσει ερμηνεία του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6, όπως και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, κατά την οποία τα κράτη μέλη υποχρεούνται να επιβάλλουν και διοικητικές κυρώσεις στα εν λόγω πρόσωπα.

70. Είμαι ωστόσο πεπεισμένος ότι το συμπέρασμα αυτό είναι εσφαλμένο.

71. Συναφώς, υπογραμμίζω, αφενός, ότι η λέξη «οποιοδήποτε», στις δύο επίμαχες νομικές πράξεις, παραπέμπει στα πρόσωπα από τα οποία η εποπτεύουσα αρχή έχει δικαίωμα να ζητήσει πληροφορίες ή τα οποία η αρχή αυτή έχει δικαίωμα να καλέσει για να τα ανακρίνει, και όχι ευθέως στα πρόσωπα στα οποία υποχρεούνται να επιβάλει κυρώσεις λόγω μη συνεργασίας στο πλαίσιο της έρευνας που διενεργεί η αρχή αυτή, γεγονός το οποίο δεν είναι άνευ σημασίας για την ορθή γραμματική ερμηνεία. Αφετέρου και προπάντων, φρονώ ότι μια ερμηνεία που προβάλλει την απουσία ρητού αποκλεισμού της δυνατότητας επιβολής κυρώσεων στα πρόσωπα από τις απαντήσεις των οποίων ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη τους για παράβαση εμπίπτουσα στην αρμοδιότητα της εποπτικής αρχής απορρέει κατ' ανάγκην από την παραδοχή ότι τόσο το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 όσο και το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 επιβάλλουν στα κράτη μέλη την υποχρέωση να μεριμνούν ώστε η παράβαση του καθήκοντος συνεργασίας στο πλαίσιο ερευνών που διενεργεί η αρχή αυτή να τιμωρείται *με διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα*. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει ανωτέρω, το δικαίωμα σιωπής τυγχάνει εφαρμογής μόνον στις ποινικές διαδικασίες ή στις διοικητικές διαδικασίες οι οποίες ενδέχεται να οδηγήσουν στην επιβολή κυρώσεων τέτοιου χαρακτήρα.

72. Ήδη, όμως, επισημαίνω ότι ο εσφαλμένος χαρακτήρας αυτής της ερμηνείας των επίμαχων διατάξεων προκύπτει σαφέστατα, κατά τη γνώμη μου, από την ερμηνεία με χρήση άλλων ερμηνευτικών μεθόδων που παραδοσιακά χρησιμοποιεί το Δικαστήριο, όπως είναι η συστηματική ερμηνεία και η ερμηνεία βάσει του ιστορικού θεσπίσεως των επίμαχων διατάξεων.

73. Για τη συστηματική ερμηνεία του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 πρέπει κατ' αρχάς να ληφθεί υπόψη η παράγραφος 1 της ίδιας διατάξεως, κατά την οποία, «[μ]ε την επιφύλαξη του δικαιώματος των κρατών μελών να επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν, σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία, ότι μπορούν να λαμβάνονται τα κατάλληλα διοικητικά μέτρα ή να επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις κατά των προσώπων που ευθύνονται για τη μη συμμόρφωση με τις διατάξεις που θεσπίζονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα μέτρα αυτά να είναι αποτελεσματικά, ανάλογα και αποτρεπτικά». Από την παράγραφο αυτή προκύπτει ότι τα κράτη μέλη, όταν πρόκειται να θεσπίσουν μέτρα για την καταστολή των παραβάσεων των εθνικών διατάξεων που μεταφέρουν την οδηγία 2003/6 στο εσωτερικό δίκαιο, διαθέτουν *ευρεία εξουσία εκτιμήσεως*. Εν γένει, όχι μόνο δεν προβλέπεται ρητώς η υποχρέωση να θεσπίσουν, εκτός από ενδεχόμενες ποινικές κυρώσεις, διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα, αλλά έχουν μάλιστα το δικαίωμα να επιλέξουν να επιβάλλουν απλώς «κατάλληλα διοικητικά μέτρα» αντί των διοικητικών κυρώσεων αυτών καθεαυτές. Επιπλέον, ακόμα και εάν τα κράτη μέλη αποφασίσουν να θεσπίσουν στην εθνική τους νομοθεσία «διοικητικές κυρώσεις», η εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτουν όσον αφορά το περιεχόμενο των κυρώσεων αυτών περιορίζεται μόνον από την υποχρέωση

³² Η υπογράμμιση δική μου.

να διασφαλίσουν ότι τα μέτρα αυτά είναι «αποτελεσματικά, ανάλογα και αποτρεπτικά»³³. Η υποχρέωση αυτή δεν σημαίνει απαραίτητως, κατά τη γνώμη μου, υποχρέωση να προβλέπονται κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα, δεδομένου ότι οι κυρώσεις που δεν έχουν τέτοιο χαρακτήρα μπορούν, κατ' αρχήν, να είναι αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές³⁴. Πράγματι, δεν αντιλαμβάνομαι πώς θα μπορούσε να αποκλειστεί ότι κύρωση η οποία δεν πληροί το δεύτερο κριτήριο της αποφάσεως Bonda λόγω του ότι σκοπός της είναι αποκλειστικά η πρόληψη ή η αποκατάσταση [περιουσιακής ζημίας] ή η οποία δεν ικανοποιεί το τρίτο κριτήριο της αποφάσεως Bonda λόγω του μειωμένου ποσού της, μπορεί να έχει τα εν λόγω χαρακτηριστικά.

74. Φρονώ, άλλωστε, ότι η ερμηνεία αυτή συνάδει με απόσπασμα των προτάσεων της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Spector Photo Group et Van Raemdonck³⁵. Η γενική εισαγγελέας, αφού επισήμανε ότι το άρθρο 14 της οδηγίας 2003/6 εντάσσεται στις διατάξεις της οδηγίας αυτής που θέτουν «ελάχιστο όριο κανόνων», «τα δε κράτη μέλη έχουν την εξουσία να λαμβάνουν μέτρα που βαίνουν πέραν του περιεχομένου τους», επιβεβαιώνει πράγματι ότι το άρθρο αυτό «ορίζει απλώς ότι τα κράτη μέλη επιβάλλουν αποτελεσματικές και αποτρεπτικές διοικητικές κυρώσεις» και ότι, επομένως, όσον αφορά το είδος των κυρώσεων, η οδηγία 2003/6 επιβάλλει «ένα κατώτατο όριο εναρμονίσεως»³⁶.

75. Όσον αφορά τη συστηματική ερμηνεία του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, φρονώ ότι ούτε η ερμηνεία αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω διάταξη έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να καθιερώσουν σύστημα διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα. Βεβαίως, το άρθρο 30, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού περιορίζει την εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών καθόσον προβλέπει, κατ' ουσίαν, ότι τα κράτη μέλη έχουν υποχρέωση να θεσπίσουν *τόσο* διοικητικά μέτρα *όσο* και διοικητικές κυρώσεις για την καταστολή των παραβάσεων των διατάξεών του, τα δε κράτη μέλη δεν έχουν δυνατότητα να επιλέξουν μεταξύ των δύο αυτών μηχανισμών επιβολής κυρώσεων. Εντούτοις, παρατηρείται ότι η παράβαση της υποχρέωσης συνεργασίας εξαιρείται από την εφαρμογή του άρθρου 30, παράγραφος 2, του κανονισμού 596/2014, το οποίο, μεταξύ των διοικητικών μέτρων και κυρώσεων που οι εποπτικές αρχές έχουν την εξουσία να επιβάλλουν κατ' ελάχιστον εκτός από τις ποινικές κυρώσεις, περιλαμβάνει ορισμένες κυρώσεις οι οποίες έχουν κατά πάσα πιθανότητα ποινικό χαρακτήρα σύμφωνα με τα κριτήρια της αποφάσεως Bonda³⁷.

33 Ορισμένες διευκρινίσεις σχετικά με τον καθορισμό ενός τέτοιου περιορισμού προκύπτουν από την τελευταία περίοδο της αιτιολογικής σκέψης 38 της οδηγίας 2003/6, κατά την οποία: «[γ]ια τον σκοπό αυτό, οι κυρώσεις πρέπει να είναι αρκούντως αποτρεπτικές, ανάλογες προς τη βαρύτητα της παράβασης και προς τα αποκομισθέντα κέρδη και να επιβάλλονται με συνέπεια».

34 Αντιθέτως, ο ποινικός χαρακτηρισμός των κυρώσεων αυτών μπορεί να απορρέει από κριτήρια που έχουν θεσπιστεί στην εθνική νομοθεσία για τη διαπίστωση του αποτελεσματικού, αναλογικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα τους. Πρβλ. απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 2009, Spector Photo Group και Van Raemdonck (C-45/08, EU:C:2009:806, σκέψη 71), στην οποία το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι «το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6 δεν καθορίζει κανένα κριτήριο για τη διαπίστωση του αποτελεσματικού, αναλογικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα των κυρώσεων. Ο καθορισμός των κριτηρίων αυτών εμπίπτει στην εθνική νομοθεσία».

35 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Spector Photo Group και Van Raemdonck (C-45/08, EU:C:2009:534).

36 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Spector Photo Group και Van Raemdonck (C-45/08, EU:C:2009:534, σημείο 77).

37 Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Campos Sánchez-Bordona στην υπόθεση Garlsson Real Estate κ.λπ. (C-537/16, EU:C:2017:668, σημείο 46). Όπως και ο γενικός εισαγγελέας, παραπέμπω, μεταξύ άλλων, στις ακόλουθες διοικητικές κυρώσεις: ανάκληση ή αναστολή της άδειας λειτουργίας μιας επιχειρήσεως παροχής επενδυτικών υπηρεσιών· προσωρινή ή μόνιμη απαγόρευση ασκήσεως διευθυντικών καθηκόντων σε επιχειρήσεις παροχής επενδυτικών υπηρεσιών· προσωρινή απαγόρευση διενέργειας συναλλαγών για ίδιο λογαριασμό· μέγιστες διοικητικές κυρώσεις που ανέρχονται έως και στο τριπλάσιο του ποσού των κερδών που αποκτήθηκαν ή των ζημιών που αποφεύχθηκαν λόγω της παραβάσεως, εάν το εν λόγω ποσό μπορεί να προσδιοριστεί· διοικητικές κυρώσεις, οι οποίες, όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα, μπορούν να ανέλθουν έως 5 000 000 ευρώ και, στην περίπτωση των νομικών προσώπων, έως 15 000 000 ευρώ. Επισημαίνεται ότι, εν πάση περιπτώσει, εκτός από τις κυρώσεις αυτές, ο κατάλογος του άρθρου 30, παράγραφος 2, του κανονισμού 596/2014 περιλαμβάνει και απλά διοικητικά μέτρα (την εντολή που υποχρεώνει το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την παράβαση να διακόψει τη συμπεριφορά του και να μην την επαναλάβει, καθώς και τη δημόσια προειδοποίηση που αναφέρει το πρόσωπο που ευθύνεται και τη φύση της παραβάσεως), καθώς και μια κύρωση της οποίας η αμείγως διοικητική φύση δεν νομίζω ότι μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση (η επιστροφή του οφέλους που αποκόμισε από την παράβαση αυτή ή της ζημίας που επέτρεψε να αποφευχθεί, εφόσον μπορούν να προσδιοριστούν).

76. Επομένως, καθοριστικά στοιχεία για να διαπιστωθεί εάν η κύρωση έχει ενδεχομένως ποινικό χαρακτήρα είναι, κατά τη γνώμη μου, τα κριτήρια τα οποία πρέπει να εφαρμόσει η εποπτική αρχή, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, για να προσδιορίσει το είδος και το ύψος της κυρώσεως, εντός των προβλεπομένων στο άρθρο 31, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως ζ'³⁸, του κανονισμού 596/2014 ορίων καθώς και η διαφορετική βαρύτητα την οποία η εν λόγω αρχή υποχρεούται να αποδώσει στα κριτήρια αυτά, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

77. Από την ερμηνεία βάσει του ιστορικού θεσπίσεως του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 προκύπτει επίσης, κατά την άποψή μου, ότι, κατά την έκδοση των δύο αυτών νομικών πράξεων, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν επιθυμούσε να επιβάλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να τιμωρήσουν την παράβαση των μέτρων μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη της οδηγίας 2003/6 ή των διατάξεων του κανονισμού 596/2014 με ποινικές ή διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα, καθόσον η οδηγία αυτή και ο κανονισμός αυτός απέβλεπαν απλώς στην *ελάχιστη εναρμόνιση* των εθνικών συστημάτων κυρώσεων. Αυτό προκύπτει σαφέστατα, όσον αφορά την οδηγία 2003/6, από την πρόταση οδηγίας στην οποία η Επιτροπή διευκρίνισε ότι «[οι κανόνες σχετικά με τις κυρώσεις] παραμένουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών» και «[οι] κυρώσεις πρέπει να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές. Ωστόσο, κάθε κράτος μέλος μπορεί να αποφασίζει το ίδιο τις κυρώσεις που θα επιβάλλει σε περίπτωση παράβασης των μέτρων αυτών ή σε περίπτωση μη συνεργασίας σε έρευνα, με την επιφύλαξη του άρθρου 12 της παρούσας οδηγίας»³⁹. Όσον αφορά τον κανονισμό 596/2014, η πρόθεση να συνεχιστεί ο ίδιος βαθμός εναρμόνισης είναι και αυτή σαφής στο απόσπασμα της πρότασης κανονισμού στο οποίο η Επιτροπή σημειώνει ότι «ο κανονισμός εισάγει ελάχιστους κανόνες για τα διοικητικά μέτρα, τις κυρώσεις και τα πρόστιμα. Οι εν λόγω κανόνες δεν αποτρέπουν τα μεμονωμένα κράτη μέλη από τον καθορισμό υψηλότερων προτύπων»⁴⁰.

78. Λαμβανομένης υπόψη της ευρείας εξουσίας εκτιμήσεως την οποία διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή των υποχρεώσεων που υπέχουν δυνάμει του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014, στο πλαίσιο της επιδιώξεως ενός ελάχιστου βαθμού εναρμόνισης, δεν προκαλεί, κατά τη γνώμη μου, έκπληξη το γεγονός ότι ο νομοθέτης της Ένωσης δεν μερίμνησε να διευκρινίσει ότι, μολονότι οι διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα θεσπίζονται σε εθνικό επίπεδο, εντούτοις δεν μπορούν να εφαρμοστούν στα πρόσωπα τα οποία, στο πλαίσιο έρευνας για παράβαση που τιμωρείται με τέτοιες κυρώσεις, αρνούνται να απαντήσουν στις ερωτήσεις της εποπτικής αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη τους για την εν λόγω παράβαση. Συγκεκριμένα, αφήνοντας τα κράτη μέλη ελεύθερα να καθορίσουν τη φύση και το περιεχόμενο των προβλεπομένων κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεως της υποχρεώσεως συνεργασίας με την εποπτική αρχή, ο νομοθέτης δέχθηκε κατ' ανάγκην, κατά τη γνώμη μου, ότι μπορεί να μην επιβληθεί κύρωση ως συνέπεια της αναγνωρίσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία ο Χάρτης συνδέει με τις κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, όπως υποστηρίζει το Συμβούλιο με τις γραπτές παρατηρήσεις του, το γεγονός ότι τόσο το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 όσο και το άρθρο 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 είναι διατυπωμένα κατά τρόπο γενικό και ανεπιφύλακτο, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να θεσπιστούν διά της ερμηνείας εξαιρέσεις που συνδέονται με τον σεβασμό θεμελιώδους δικαιώματος.

38 Πρόκειται για τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως, καθώς και για άλλες περιστάσεις που συνδέονται με τον υπεύθυνο για την παράβαση, συγκεκριμένα δε τον βαθμό της ευθύνης του προσώπου αυτού, τη χρηματοοικονομική του ευρωστία, τη σημασία των κερδών που απέκτησε ή των ζημιών που απέφυγε, στον βαθμό που μπορούν να προσδιοριστούν, το επίπεδο συνεργασίας του με την εποπτική αρχή, τις προηγούμενες παραβάσεις που είχε διαπράξει και τα μέτρα που έλαβε για να αποτραπεί η επανάληψη της παραβάσεως.

39 Πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (καταχρηστικές πρακτικές στην αγορά) [COM(2001) 281 τελικό – COD 2001/0118] (ΕΕ 2001, C 240Ε, σ. 265).

40 Πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς) [COM(2011) 651 τελικό – 2011/0295 (COD)].

79. Συναφώς, επισημαίνεται ότι η αιτιολογική σκέψη 44 της οδηγίας 2003/6⁴¹ και η αιτιολογική σκέψη 77 του κανονισμού 596/2014⁴² επαναλαμβάνουν την αρχή ότι οι διατάξεις του παράγωγου δικαίου της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα⁴³. Στην υπό κρίση περίπτωση, η αρχή αυτή επιτάσσει η υποχρέωση επιβολής κυρώσεων λόγω μη συνεργασίας με την εποπτική αρχή να ερμηνεύεται σύμφωνα με το δικαίωμα σιωπής, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, και το οποίο πρέπει να αναγνωρίζεται όταν μια διαδικασία μπορεί να καταλήξει στην επιβολή κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα.

80. Πρέπει, όμως, να διευκρινιστεί ότι, αντιθέτως προς ό,τι φαίνεται να θεωρεί το αιτούν δικαστήριο, η προμνημονευθείσα αρχή δεν επιτάσσει, στο πλαίσιο της ερμηνείας της υποχρέωσης επιβολής κυρώσεων λόγω μη συνεργασίας με την εποπτική αρχή, να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη τηρήσεως των προτύπων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που διασφαλίζονται από τα *δίκαια των κρατών μελών*, σε περίπτωση κατά την οποία τα πρότυπα αυτά είναι υψηλότερα από εκείνα που κατοχυρώνονται στο επίπεδο του δικαίου της Ένωσης.

81. Κατ' αρχάς, η ερμηνεία αυτή δεν επιβεβαιώνεται, όπως φαίνεται να υποστηρίζει το αιτούν δικαστήριο, από τις φράσεις «σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία» και «σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία» του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 596/2014, αντιστοίχως, τα οποία αφορούν την υποχρέωση επιβολής κυρώσεων που υπέχουν τα κράτη μέλη. Συγκεκριμένα, φρονώ ότι η εισαγωγή αυτών των φράσεων αποσκοπεί απλώς στο να τονίσει το γεγονός ότι οι κανόνες περί κυρώσεων πρέπει να εφαρμόζονται από τον εθνικό νομοθέτη⁴⁴.

82. Εν πάση περιπτώσει, η ερμηνεία αυτή έχει ήδη, εν γένει, απορριφθεί από το Δικαστήριο με την απόφαση Melloni⁴⁵. Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση εκείνη, το τρίτο προδικαστικό ερώτημα που είχε υποβάλει το Tribunal Constitucional (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ισπανία) αφορούσε το ζήτημα εάν το άρθρο 53 του Χάρτη⁴⁶ επιτρέπει σε κράτος μέλος να εφαρμόζει υψηλότερο επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που εγγυάται το Σύνταγμα του. Επ' αυτού, το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου απάντησε αρνητικά, λόγω του ότι μια τέτοια ερμηνεία του εν λόγω άρθρου 53 θα έθιγε την υπεροχή, την ενότητα και την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης⁴⁷.

83. Ομοίως, μια τέτοια ερμηνεία, στην υπό κρίση υπόθεση, θα έθιγε την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, καθώς θα παρείχε σε κράτος μέλος τη δυνατότητα να παρεμποδίσει την εφαρμογή διατάξεων του δικαίου της Ένωσης απολύτως σύμφωνων προς τον Χάρτη, συγκεκριμένα δε του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6 και του άρθρου 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 596/2014, απλώς και μόνον επειδή οι διατάξεις αυτές δεν θα τηρούσαν τα διασφαλιζόμενα από το

41 Η αιτιολογική αυτή σκέψη έχει ως εξής: «Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται ιδίως από τον [Χάρτη]».

42 Κατά την αιτιολογική αυτή σκέψη: «Ο παρών κανονισμός σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται στο [Χάρτη]. Συνεπώς, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται σύμφωνα με τα εν λόγω δικαιώματα και αρχές [...]».

43 Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2009, Sturgeon κ.λπ. (C-402/07 και C-432/07, EU:C:2009:716, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

44 Συναφώς, πρέπει επίσης να επιστήσω την προσοχή στην πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και για τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (καταχρηστικές πρακτικές στην αγορά) [COM(2001) 281 τελικό - 2001/0118 (COD)] (ΕΕ 2001, C 240Ε, σ. 265), άρθρο 14, όπου, σε χρόνο κατά τον οποίο ο Χάρτης δεν είχε ακόμη εκδοθεί, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι, «[γ]ια τον προσδιορισμό των κυρώσεων και την οργάνωση της διαδικασίας επιβολής τους, τα κράτη μέλη πρέπει να συμμορφώνονται με τις αρχές της ΕΣΔΑ», χωρίς να γίνεται μνεία στα δικαιώματα όπως αυτά καθιερώνονται σε εθνικό επίπεδο.

45 Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013 (C-399/11, EU:C:2013:107, σκέψεις 56 έως 64).

46 Το άρθρο 53 του Χάρτη ορίζει: «Καμία διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις, στις οποίες είναι μέρη η Ένωση, ή όλα τα κράτη μέλη, και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα *Συντάγματα των κρατών μελών*» (η υπογράμμιση δική μου).

47 Βλ., επίσης, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 29), της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, Gauweiler κ.λπ. (C-112/13, EU:C:2014:2195, σκέψη 44), της 29ης Ιουλίου 2019, Pelham κ.λπ. (C-476/17, EU:C:2019:624, σκέψη 80), και της 29ης Ιουλίου 2019, Senior Home (C-516/17, EU:C:2019:625, σκέψη 19).

Σύνταγμα του κράτους αυτού θεμελιώδη δικαιώματα. Επίσης, αντιβαίνει στην ομοιόμορφη και αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, καθόσον θα έθετε υπό αμφισβήτηση το ενιαίο επίπεδο προστασίας του δικαιώματος σιωπής σε περίπτωση κυρώσεως λόγω παραβάσεως της υποχρεώσεως συνεργασίας με την εποπτική αρχή, και θα μπορούσε να εμποδίσει την εναρμόνιση των εξουσιών επιβολής κυρώσεων τις οποίες διαθέτουν οι εποπτικές αρχές σε σχέση με την εν λόγω παράβαση.

84. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, φρονώ ότι το γράμμα του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6 και το γράμμα του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 596/2014 επιτρέπουν ερμηνεία σύμφωνη με το δικαίωμα σιωπής, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, και ότι, επομένως, το κύρος τους έναντι των άρθρων αυτών και του Χάρτη δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση. Μπορεί, ως εκ τούτου, να εξεταστεί το ζήτημα που συνδέεται με το περιεχόμενο του εν λόγω δικαιώματος.

γ) Επί του περιεχομένου του δικαιώματος σιωπής υπό την έννοια των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη

85. Όπως επισημάνθηκε στο σημείο 39 των παρουσών προτάσεων, το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης από το Δικαστήριο να διευκρινίσει το περιεχόμενο που πρέπει να αναγνωριστεί στο δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών οι οποίες διενεργούνται με σκοπό την επιβολή κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα, όπως οι προβλεπόμενες από την εθνική νομοθεσία για την καταστολή των καταχρήσεων αγοράς⁴⁸. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η σχετική με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ νομολογία του ΕΔΔΑ αποδίδει στο δικαίωμα αυτό περιεχόμενο ευρύτερο από το περιεχόμενο που απορρέει από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες.

86. Τα ζητήματα αυτά θα εξεταστούν στα κάτωθι σημεία. Ειδικότερα, θα εξετάσω το ζήτημα εάν, στην υπό κρίση υπόθεση, πρέπει να αποδοθεί στο δικαίωμα σιωπής, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, περιεχόμενο ίδιο με εκείνο που έχει αναγνωριστεί στο δικαίωμα αυτό με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ζήτημα στο οποίο θα απαντήσω αρνητικά (ενότητα 1). Θα επιχειρήσω, επομένως, σύμφωνα με τη μνημονευόμενη στο άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη ρήτρα ομοιογένειας και τις επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη⁴⁹, να ορίσω εν προκειμένω το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού, παραπέμποντας στη σχετική με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ νομολογία του ΕΔΔΑ (ενότητα 2).

87. Πριν εισέλθω στην ανάλυση αυτή, επιβάλλεται μια διευκρίνιση. Το αιτούν δικαστήριο έχει ήδη αποκλείσει, ορθώς κατά τη γνώμη μου, το ενδεχόμενο η επίκληση του δικαιώματος σιωπής να δικαιολογεί αφ' εαυτής την άρνηση προσώπου να παρουσιαστεί στην ακρόαση που διατάσσεται από την εποπτική αρχή ή την αδικαιολόγητη καθυστερημένη συμμετοχή του σε μια τέτοια ακρόαση, χωρίς να θίγεται η δυνατότητα του εν λόγω δικαστηρίου να εκτιμήσει εάν και σε ποιο βαθμό η άρνηση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος δεν έλαβε την εγγύηση ότι θα γίνει σεβαστό το δικαίωμά του σιωπής. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η ανάλυσή μου αφορά αποκλειστικά την περίπτωση κατά την οποία από τα πραγματικά περιστατικά προκύπτει άρνηση απαντήσεως στις ερωτήσεις της εν λόγω αρχής.

⁴⁸ Ορθώς το αιτούν δικαστήριο και ορισμένοι από τους μετέχοντες στη διαδικασία υπενθυμίζουν ότι το Δικαστήριο έχει ήδη απαντήσει καταφατικά στο ζήτημα εάν η διαδικασία σε βάρος του προσφεύγοντος της κύριας δίκης και η κύρωση που του επιβλήθηκε για παράβαση του άρθρου 187 bis του κωδικοποιημένου κειμένου έχουν ποινικό χαρακτήρα υπό την έννοια της νομολογίας Bonda. Βλ. απόφαση της 20ής Μαρτίου 2018, Di Puma και Zecca (C-596/16 και C-597/16, EU:C:2018:192, σκέψη 38).

⁴⁹ Βλ. σημείο 50 των παρουσών προτάσεων.

1) Το δικαίωμα σιωπής στη νομολογία του Δικαστηρίου

88. Εξ όσων γνωρίζω, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επί του περιεχομένου του δικαιώματος σιωπής μόνο στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού.

89. Η αφετηρία κάθε εξετάσεως της νομολογίας αυτής είναι η θεμελιώδης απόφαση *Orkem* κατά Επιτροπής⁵⁰.

90. Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση εκείνη, η προσφεύγουσα εταιρία είχε προβάλει λόγο ακυρώσεως στηριζόμενο στο επιχείρημα ότι η αίτηση παροχής πληροφοριών, την οποία της απηύθυνε η Επιτροπή κατόπιν έρευνας που διενήργησε σχετικά με την ενδεχόμενη συμμετοχή της εν λόγω εταιρίας σε συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές, είχε ως αποτέλεσμα να την υποχρεώσει να αυτοενοχοποιηθεί ομολογώντας ότι παρέβη τους κανόνες του ανταγωνισμού. Απαντώντας στο επιχείρημα αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε, κατ' αρχάς, αφενός, ότι δεν υφίσταται τέτοιο δικαίωμα στην κοινοτική έννομη τάξη και, αφετέρου, ότι οι επιχειρήσεις οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο έρευνας με σκοπό να διαπιστωθεί εάν διέπραξαν παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού υπέχουν «υποχρέωση να συνεργασ[ούν] ενεργώς». Ακολουθώντας, το Δικαστήριο έκρινε ότι μπορούν να αναγνωριστούν ορισμένοι περιορισμοί στην εξουσία της Επιτροπής για τη διεξαγωγή ερευνών επειδή πρέπει να διασφαλίζονται τα δικαιώματα των επιχειρήσεων, έτσι ώστε να αποφεύγεται το ενδεχόμενο ανεπανόρθωτης προσβολής των δικαιωμάτων αυτών στο πλαίσιο της προκαταρκτικής έρευνας, η οποία μπορεί να έχει καθοριστικό χαρακτήρα για την απόδειξη των παρανόμων ενεργειών των επιχειρήσεων αυτών⁵¹. Οι περιορισμοί αυτοί ορίζονται από το Δικαστήριο ως εξής: «ναι μεν η Επιτροπή δικαιούται [...] να υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να παρέχουν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά των οποίων έχει λάβει γνώση και να της προσκομίζουν, εν ανάγκη, τα σχετικά έγγραφα που κατέχουν, έστω και αν αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποδειχθεί, σε βάρος των ιδίων ή άλλων επιχειρήσεων, συμπεριφορά που προσβάλλει τον ελεύθερο ανταγωνισμό, δεν μπορεί όμως [...] να επιβάλλει στις επιχειρήσεις την υποχρέωση να δίδουν σε ερωτήσεις απαντήσεις από τις οποίες θα αποδεικνυόταν η ύπαρξη παραβάσεως, με την απόδειξη της οποίας βαρύνεται η ίδια η Επιτροπή»⁵².

91. Από τις αποφάσεις, όμως, που εκδόθηκαν στη συνέχεια προκύπτει, όπως υπαινίσσεται το αιτούν δικαστήριο, ότι η ερμηνεία των περιορισμών αυτών δεν άλλαξε επί της ουσίας από το Δικαστήριο⁵³. Αντιθέτως, το Δικαστήριο έκρινε ότι το περιεχόμενο που αποδίδεται στο δικαίωμα σιωπής είναι σύμφωνο με τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη επειδή η απαίτηση να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα του δικαίου του ανταγωνισμού επιβάλλει στάθμιση του δικαιώματος σιωπής και του δημόσιου συμφέροντος στο οποίο στηρίζεται η δίωξη παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού⁵⁴. Συγκεκριμένα, η αναγνώριση ενός τέτοιου δικαιώματος σιωπής, που θα κάλυπτε το σύνολο των ερωτήσεων σχετικά με αμιγώς πραγματικά γεγονότα («δικαίωμα απόλυτης σιωπής»), θα έβαινε, κατά τη νομολογία αυτή, πέραν αυτού που είναι αναγκαίο για την προστασία των δικαιωμάτων άμυνας των επιχειρήσεων και θα συνιστούσε αδικαιολόγητο εμπόδιο στην εκπλήρωση της αποστολής της Επιτροπής να μεριμνά για την τήρηση των κανόνων ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς. Πάντοτε, κατά τη νομολογία αυτή, η επιχείρηση η οποία έχει απαντήσει σε

50 Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1989 (374/87, EU:C:1989:387).

51 Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1989, *Orkem* κατά Επιτροπής (374/87, EU:C:1989:387, σκέψεις 27 έως 33).

52 Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 1989, *Orkem* κατά Επιτροπής (374/87, EU:C:1989:387, σκέψεις 34 και 35).

53 Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 20ής Φεβρουαρίου 2001, *Mannesmannröhren-Werke* κατά Επιτροπής (T-112/98, EU:T:2001:61, σκέψη 65), της 15ης Οκτωβρίου 2002, *Limburgse Vinyl Maatschappij* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, EU:C:2002:582, σκέψη 273), της 29ης Ιουνίου 2006, Επιτροπή κατά *SGL Carbon* (C-301/04 P, EU:C:2006:432, σκέψη 41), της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, *Erste Group Bank* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-125/07 P, C-133/07 P και C-137/07 P, EU:C:2009:576, σκέψη 271), και της 25ης Ιανουαρίου 2007, *Dalmine* κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψη 34).

54 Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 20ής Φεβρουαρίου 2001, *Mannesmannröhren-Werke* κατά Επιτροπής (T-112/98, EU:T:2001:61, σκέψεις 66 και 78), της 29ης Ιουνίου 2006, Επιτροπή κατά *SGL Carbon* (C-301/04 P, EU:C:2006:432, σκέψη 49), της 28ης Απριλίου 2010, *Amann & Söhne* και *Cousin Filterie* κατά Επιτροπής (T-446/05, EU:T:2010:165, σκέψεις 326 και 328), και της 14ης Μαρτίου 2014, *Buzzi Unicem* κατά Επιτροπής (T-297/11, EU:T:2014:122, σκέψεις 60 και 62).

ερωτήσεις έχουσες σχέση αμιγώς με πραγματικά περιστατικά έχει κάθε δικαίωμα να αποδείξει, αργότερα, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας ή στο πλαίσιο ένδικης διαδικασίας ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης, ότι τα πραγματικά περιστατικά που εξέθεσε στις απαντήσεις της έχουν διαφορετικό νόημα από αυτό που δέχθηκε η Επιτροπή.

92. Συνοψίζοντας, κατά το Δικαστήριο, το δικαίωμα σιωπής δεν καλύπτει τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που αφορούν πραγματικά περιστατικά, εκτός εάν οι ερωτήσεις σκοπούν να υποχρεώσουν την ενδιαφερόμενη επιχείρηση να ομολογήσει τη διάπραξη της παραβάσεως την οποία διερευνά η Επιτροπή. Με άλλα λόγια, όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο στην απόφαση *Limburgse Vinyl Maatschappij* κ.λπ. κατά Επιτροπής, η προστασία που διασφαλίζεται από το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται ότι πρέπει να εξακριβώνεται εάν η απάντηση της επιχείρησης που είναι αποδέκτης των εν λόγω ερωτήσεων *ισοδυναμεί επί της ουσίας με ομολογία παραβάσεως*⁵⁵.

93. Εάν τούτο δεν συμβαίνει, η ερώτηση θεωρείται ότι αφορά «αμιγώς πραγματικά περιστατικά»⁵⁶ ή έχει σχέση «με αμιγώς πραγματικά περιστατικά»⁵⁷ και, ως εκ τούτου, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος σιωπής, έστω και εάν η απάντηση της οικείας επιχείρησης *μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αποδειχθεί, εις βάρος της, η ύπαρξη παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού*.

94. Με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι η νομολογία αυτή μπορεί να τύχει εφαρμογής κατ' αναλογίαν όταν πρόκειται να καθοριστεί το περιεχόμενο του δικαιώματος σιωπής των φυσικών προσώπων στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών για τον εντοπισμό καταχρήσεων αγοράς. Ειδικότερα, η απαίτηση να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα των διατάξεων του παράγωγου δικαίου οι οποίες επιβάλλουν την υποχρέωση να τιμωρούνται οι καταχρήσεις αυτές, όπως το άρθρο 14 της οδηγίας 2003/6 και το άρθρο 30 του κανονισμού 596/2014, υπαγορεύει, κατά την εν λόγω κυβέρνηση, να καθορίζεται το περιεχόμενο του δικαιώματος σιωπής μέσω σταθμίσεως του δικαιώματος αυτού και του δημοσίου συμφέροντος για τη διασφάλιση της ακεραιότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών και τη διατήρηση της εμπιστοσύνης των επενδυτών στις αγορές αυτές⁵⁸.

95. Δεν συμφωνώ με την άποψη αυτή.

96. Η νομολογία αυτή, η οποία διαμορφώθηκε με αναφορά στις επιχειρήσεις έναντι των οποίων διεξάγονται έρευνες για παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, αφορά προφανώς μόνον τα *νομικά πρόσωπα*, όπως εξάλλου επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο. Οι επιχειρήσεις και οι ενώσεις επιχειρήσεων είναι, πράγματι, τα μόνα υποκείμενα του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης καθώς και οι μόνες οντότητες στις οποίες η Επιτροπή δύναται να επιβάλλει πρόστιμα για παράβαση των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ⁵⁹. Αντιθέτως, φρονώ ότι το ερώτημα σχετικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος σιωπής των φυσικών προσώπων δεν έχει μέχρι σήμερα εξεταστεί από το Δικαστήριο.

55 Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2002 (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, EU:C:2002:582, σκέψη 273). Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στην υπόθεση *HeidelbergCement* κατά Επιτροπής (C-247/14 P, EU:C:2015:694, σημείο 154).

56 Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2006, *Raiffeisen Zentralbank Österreich* κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-259/02 έως T-264/02 και T-271/02, EU:T:2006:396, σκέψη 539).

57 Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 2001, *Mannesmannröhren-Werke* κατά Επιτροπής (T-112/98, EU:T:2001:61, σκέψη 77).

58 Βλ. αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2003/6 και αιτιολογική σκέψη 2 του κανονισμού 596/2014.

59 Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα L. A. Geelhoed στην υπόθεση *SGL Carbon* (C-301/04 P, EU:C:2006:53, σημείο 63).

2) Το δικαίωμα σιωπής στη νομολογία του ΕΔΔΑ

97. Σε αντίθεση προς το Δικαστήριο, εάν δεν απατώμαι, το ΕΔΔΑ ουδέποτε αποφάνθηκε επί της δυνατότητας νομικού προσώπου να επικαλεστεί το δικαίωμα σιωπής στο πλαίσιο ποινικής ή διοικητικής εις βάρος του διαδικασίας για την επιβολή κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, το περιεχόμενο του δικαιώματος αυτού, όπως ορίζεται στις γενικές του κατευθύνσεις στα επόμενα σημεία, αναγνωρίζεται μέχρι σήμερα μόνον στα φυσικά πρόσωπα⁶⁰.

98. Τούτο προκύπτει σαφέστατα από τον τρόπο με τον οποίο το ΕΔΔΑ κατέδειξε τον λόγο θεσπίσεως του δικαιώματος σιωπής και του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησης, το οποίο αποτελεί συστατικό στοιχείο του πρώτου. Συγκεκριμένα, κατά το ΕΔΔΑ, ο λόγος αυτός έγκειται στην προστασία των προσώπων εις βάρος των οποίων διατυπώθηκε «ποινική κατηγορία» από τυχόν καταχρηστικό εξαναγκασμό εκ μέρους των αρχών για την απόσπαση ομολογίας. Κατά το δικαστήριο αυτό, σκοπός της συγκεκριμένης προστασίας είναι να αποφευχθούν νομικά σφάλματα και να διασφαλιστεί το επιδιωκόμενο από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ αποτέλεσμα⁶¹, ειδικότερα δε να διασφαλιστεί ότι, σε ποινική υπόθεση, η κατηγορούσα αρχή πρέπει να στηρίζει την επιχειρηματολογία της κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην προσδίδεται βαρύτητα σε αποδεικτικά μέσα τα οποία αποκτήθηκαν από τον κατηγορούμενο *παρά την αντίθετη βούλησή του*, μέσω εξαναγκασμού ή πιέσεως. Το τελευταίο αυτό στοιχείο ενισχύεται από τη διευκρίνιση ότι το δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης «αφορά κατά πρώτον λόγο τον σεβασμό της βουλήσεως του κατηγορουμένου να παραμείνει σιωπηλός»⁶².

99. Με άλλα λόγια, όπως σαφώς εξέθεσε η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ο σεβασμός του ανθρώπου και της ελευθερίας του να καθορίζει τις επιλογές του, εμποδίζοντας τις δημόσιες αρχές να ασκήσουν πιέσεις για τη διαμόρφωση της βουλήσεώς του, βρίσκεται στον πυρήνα του σκοπού του δικαιώματος σιωπής, όπως το δικαίωμα αυτό εξετάστηκε από το ΕΔΔΑ. Επομένως, το εν λόγω δικαίωμα γίνεται αντιληπτό από το δικαστήριο αυτό ως συστατικό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, όπως ορθώς παρατήρησε ο δικαστής S. K. Martens στη συνημμένη στην απόφαση Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου μειοψηφούσα γνώμη του, στην οποία διευκρινίζεται ότι το ΕΔΔΑ φαίνεται να ακολουθούσε την άποψη ότι «ο σεβασμός της αξιοπρέπειας και της ελευθερίας του ανθρώπου επιτάσσει κάθε ύποπτος να είναι απολύτως ελεύθερος να αποφασίζει για τη στάση που θα τηρήσει ως προς τις εναντίον του κατηγορίες»^{63 64}. Υπό τις συνθήκες αυτές, το περιεχόμενο που αποδίδεται στο δικαίωμα σιωπής από τη συγκεκριμένη νομολογία δεν φαίνεται να μπορεί να τύχει εφαρμογής, ως έχει, στην περίπτωση των νομικών προσώπων⁶⁵.

60 Βλ., συναφώς, Wils, W., «Self-Incrimination in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis», *World Competition: Law and Economics Review*, 26(4), 2003, σ. 577, και Oliver, P., «Companies and their Fundamental Rights: a Comparative Perspective», *International and Comparative Law Quarterly*, Wolters Kluwer, 64(3), 2015, σ. 686. Εξάλλου, όπως υπογράμμισαν ορισμένοι από τους μετέχοντες στην διαδικασία της υπό κρίση υποθέσεως, την ίδια ερμηνεία έδωσε ο νομοθέτης της Ένωσης στην οδηγία (ΕΕ) 2016/343 του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Μαρτίου 2016, για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας (ΕΕ 2016, L 65, σ. 1), το άρθρο 7 της οποίας προστατεύει το «δικαίωμα σιωπής» και το «δικαίωμα μη αυτοενοχοποίησης». Βλ., μεταξύ άλλων, την αιτιολογική της σκέψη 13, σύμφωνα με την οποία: «[η] παρούσα οδηγία αναγνωρίζει τις διαφορετικές ανάγκες και τα διαφορετικά επίπεδα προστασίας ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας όσον αφορά φυσικά πρόσωπα και νομικά πρόσωπα. Όσον αφορά φυσικά πρόσωπα, η εν λόγω προστασία αντικατοπτρίζεται στην πάγια νομολογία του [ΕΔΔΑ]. Το [Δικαστήριο], ωστόσο, έχει αναγνωρίσει ότι τα νομικά πρόσωπα δεν καθίστανται υποκείμενα των δικαιωμάτων που απορρέουν από το τεκμήριο αθωότητας με τον ίδιο τρόπο όπως τα φυσικά πρόσωπα».

61 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Φεβρουαρίου 1996, Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:0208JUD001873191, § 45).

62 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Δεκεμβρίου 1996, Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:1217JUD001918791, § 69).

63 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Δεκεμβρίου 1996, Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:1217JUD001918791), σημεία 9 και 10 της μειοψηφούσας γνώμης του δικαστή S. K. Martens, με την οποία συμφώνησε ο δικαστής P. Kuris.

64 Η υπογράμμιση δική μου.

65 Εξάλλου, από τη νομολογία του σχετικά με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα συνάγεται ότι το ΕΔΔΑ ενίοτε προβαίνει σε διάκριση μεταξύ του επιπέδου προστασίας που παρέχεται στα φυσικά πρόσωπα, αφενός, και στα νομικά πρόσωπα, αφετέρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση Niemitz κατά Γερμανίας (απόφαση του ΕΔΔΑ της 16ης Δεκεμβρίου 1992, CE:ECHR:1992:1216JUD001371088), στην οποία το ΕΔΔΑ έκρινε ότι έρευνα της αστυνομίας στο γραφείο ανεξάρτητου δικηγόρου στο οποίο αυτός διέμενε αποτελούσε παραβίαση της «κατοικίας» του. Ωστόσο, το δικαστήριο αυτό επισήμανε ότι το δικαίωμα παρεμβάσεως των κρατών κατά το άρθρο 8, παράγραφος 2, της ΕΣΔΑ μπορεί να έχει ευρύτερο περιεχόμενο «στην περίπτωση των επαγγελματικών ή εμπορικών χώρων ή δραστηριοτήτων από ό, τι σε άλλες περιπτώσεις» (§ 31). Επισημαίνεται ότι, στην απόφαση της 18ης Ιουνίου 2015, Deutsche Bahn κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-583/13 P, EU:C:2015:404), το Δικαστήριο στηρίχθηκε στη νομολογία αυτή για να επιβεβαιώσει την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου ότι η έλλειψη προηγούμενης δικαστικής άδειας δεν μπορεί, αφ' εαυτής, να συνεπάγεται την έλλειψη νομιμότητας ενός μέτρου ελέγχου ληφθέντος από την Επιτροπή στο πλαίσιο των εξουσιών ελέγχου που διαθέτει στον τομέα των ανταγωνισμού (σκέψεις 20 έως 25).

100. Λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου που αναγνωρίζει το ΕΔΔΑ στο δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων, πρέπει κατ' αρχάς να υπομνηστεί ότι, κατά το ΕΔΔΑ, το δικαίωμα αυτό αφορά την προστασία των προσώπων κατά των οποίων έχει απαγγελθεί κατηγορία ποινικής φύσεως από τυχόν *καταχρηστικό εξαναγκασμό* εκ μέρους των αρχών για την απόσπαση ομολογίας.

101. Επομένως, στο πλαίσιο της εξετάσεως του εάν έγινε παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ εξετάζει κατ' αρχάς εάν ασκήθηκε αποδεδειγμένα εξαναγκασμός με σκοπό να ληφθούν αποδεικτικά στοιχεία και στη συνέχεια ελέγχει εάν ένας τέτοιος εξαναγκασμός πρέπει να χαρακτηριστεί ως καταχρηστικός. Στην νομολογία του, έχει προσδιορίσει αρκετές καταστάσεις στις οποίες ενδέχεται να υφίσταται καταχρηστικός εξαναγκασμός, η πρώτη δε είναι «εκείνη υπόπτου ο οποίος, καθώς απειλείται ότι θα επιβληθούν ποινές εάν δεν καταθέσει, είτε καταθέτει είτε τιμωρείται επειδή αρνείται να το κάνει»⁶⁶. Προκειμένου να αποδείξει εάν ο φόβος αυτός είναι πραγματικός, το ΕΔΔΑ εκτιμά τη φύση και τον βαθμό του εξαναγκασμού, όπως προκύπτουν από το είδος και την αυστηρότητα της κυρώσεως που συνδέεται με την άρνηση απαντήσεως⁶⁷, και την ύπαρξη κατάλληλων εγγυήσεων κατά την επίμαχη διαδικασία⁶⁸.

102. Εντούτοις, το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένως επισημάνει ότι δεν είναι όλες οι μορφές άμεσου εξαναγκασμού εις βάρος κατηγορουμένου προκειμένου να υποχρεωθεί να προβεί σε ενοχοποιητικές δηλώσεις παρά τη βούλησή του τέτοιες που να συνεπάγονται παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι το δικαίωμα σιωπής δεν έχει, κατά το δικαστήριο αυτό, απόλυτο χαρακτήρα⁶⁹, ο βαθμός εξαναγκασμού εκ μέρους των αρχών είναι μη συμβατός με τη διάταξη αυτή όταν έχει ως αποτέλεσμα να στερεί από το δικαίωμα αυτό το ουσιαστικό του περιεχόμενο⁷⁰. Αυτό που είναι κρίσιμο στο πλαίσιο μιας τέτοιας εκτιμήσεως είναι, κατά το ΕΔΔΑ, η *χρήση*, κατά τη διάρκεια ποινικής διαδικασίας, αποδεικτικών στοιχείων που προέκυψαν κατόπιν εξαναγκασμού⁷¹, τόσο στο πλαίσιο της ίδιας της διαδικασίας όσο και εκτός τέτοιου πλαισίου⁷².

103. Το τελευταίο αυτό κριτήριο παρέχει, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα να εντοπιστεί τυχόν καταχρηστικός χαρακτήρας του εξαναγκασμού όταν οι ερωτήσεις που τίθενται στον κατηγορούμενο αφορούν *πραγματικά περιστατικά*. Το ζήτημα αυτό εξετάστηκε για πρώτη φορά από το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου. Το ΕΔΔΑ, απαντώντας στο επιχείρημα που προέβαλε η Βρετανική Κυβέρνηση ότι το δικαίωμα μη αυτοενοχοποιήσεως δεν είχε εφαρμογή υπό τις περιστάσεις της υποθέσεως αυτής λόγω του ότι ο προσφεύγων δεν ήταν υποχρεωμένος να παράσχει απαντήσεις αυτοενοχοποιητικού χαρακτήρα, τόνισε εκ των προτέρων ότι το δικαίωμα σιωπής «λογικά δεν μπορεί να περιορίζεται στις ομολογίες παρανομιών ή στις δηλώσεις που το θέτουν άμεσα υπό αμφισβήτηση», στη συνέχεια δε διευκρίνισε ότι «[η] μαρτυρία που λαμβάνεται με εξαναγκασμό, η οποία εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι δεν έχει αυτοενοχοποιητικό χαρακτήρα –όπως επισημάνσεις που απαλλάσσουν τον αυτουργό τους ή *απλές πληροφορίες επί πραγματικών γεγονότων*– μπορεί στη συνέχεια να χρησιμοποιηθεί σε ποινική διαδικασία προς στήριξη της κατηγορίας»^{73 74}.

104. Ουσιώδεις διευκρινίσεις επ' αυτού δόθηκαν στη συνέχεια με την απόφαση Corbet κατά Γαλλίας. Συγκεκριμένα, αφού διαπιστώθηκε ότι υπήρξε εξαναγκασμός καθώς και ότι οι καταθέσεις των κατηγορουμένων δεν είχαν αυτοενοχοποιητικό χαρακτήρα, το ΕΔΔΑ έκρινε, όσον αφορά τη χρήση των σχετικών με τα πραγματικά περιστατικά καταθέσεων που προέκυψαν με τον εξαναγκασμό, ότι

66 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Ibrahim κ.λπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, § 267).

67 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Δεκεμβρίου 2000, Heaney και McGuinness κατά Ιρλανδίας (CE:ECHR:2000:1221JUD003472097, § 53) (ποινή φυλακίσεως έξι μηνών).

68 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 29ης Ιουνίου 2007, O'Halloran και Francis κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2007:0629JUD001580902, § 59).

69 Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Δεκεμβρίου 2000, Heaney και McGuinness κατά Ιρλανδίας (CE:ECHR:2000:1221JUD003472097, § 47).

70 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Φεβρουαρίου 1996, Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:0208JUD001873191, § 49).

71 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Δεκεμβρίου 1996, Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:1217JUD001918791, § 71).

72 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 8ης Απριλίου 2004, Weh κατά Αυστρίας (CE:ECHR:2004:0408JUD003854497, §§ 42 έως 44).

73 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Δεκεμβρίου 1996, Saunders κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:1217JUD001918791, § 71).

74 Η υπογράμμιση δική μου.

για να υπάρξει παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ πρέπει οι καταθέσεις αυτές να «επηρέασαν την απόφαση με την οποία διαπιστώθηκε η ενοχή ή την ποινή»⁷⁵. Φρονώ ότι, μολονότι η ιδιαίτερη ορολογία που χρησιμοποιείται σε ποινικές υποθέσεις αυτές καθεαυτές δικαιολογείται μόνον από την ιδιαιτερότητα του πραγματικού πλαισίου της υποθέσεως αυτής, εντούτοις η αρχή αυτή πρέπει να τύχει εφαρμογής και όταν οι καταθέσεις αυτές επηρεάζουν την *καταδίκη ή την επιβληθείσα ποινή* μετά το πέρας διοικητικής διαδικασίας που αφορά ποινικές υποθέσεις, υπό την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ.

105. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι το περιεχόμενο του δικαιώματος σιωπής δεν μπορεί να περιοριστεί σταθμίζοντας το δικαίωμα αυτό με το δημόσιο συμφέρον. Η κατεύθυνση αυτή προκρίνεται ήδη από την απόφαση *Saunders* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, με την οποία το ΕΔΔΑ απέρριψε τη θέση της κυβερνήσεως ότι το σημαντικό δημόσιο συμφέρον για τη δίωξη της απάτης στον τομέα των εταιριών και την τιμωρία των υπευθύνων μπορεί να δικαιολογήσει τη μη αναγνώριση στον κατηγορούμενο του δικαιώματος μη αυτοενοχοποίησεως⁷⁶.

106. Ως εκ τούτου, το περιεχόμενο του δικαιώματος σιωπής των φυσικών προσώπων στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών που ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεως ποινικού χαρακτήρα, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, καλύπτει και τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που αφορούν τα πραγματικά περιστατικά από τις οποίες δεν προκύπτει κατ' ανάγκην ομολογία ενοχής, υπό την προϋπόθεση ότι [οι απαντήσεις αυτές] επηρέασαν την αιτιολογία της αποφάσεως που εκδόθηκε ή την ποινή που επιβλήθηκε μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής. Για τον καθορισμό του περιεχομένου αυτού, το δημόσιο συμφέρον στο οποίο στηρίζεται η δίωξη της επίμαχης παραβάσεως στερείται παντελώς σημασίας.

107. Επ' αυτού, φρονώ ότι πρέπει να λάβω θέση επί του επιχειρήματος που ανέπτυξε η Επιτροπή, τόσο με τις γραπτές παρατηρήσεις της όσο και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι η αρχή που απορρέει από την απόφαση της ολομέλειας του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Jussila* κατά Φινλανδίας (στο εξής: απόφαση *Jussila*)^{77 78}, την οποία το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφάρμοσε στην απόφαση *Schindler Holding Ltd* κ.λπ. κατά Επιτροπής⁷⁹, επιτρέπει «πιο ήπια» εφαρμογή του δικαιώματος σιωπής σε τομείς όπως αυτός της καταστολής καταχρήσεων αγοράς, κατά τέτοιο τρόπο ώστε το δικαίωμα αυτό να έχει περιεχόμενο τόσο περιορισμένο όσο αυτό που αναγνωρίζεται στα νομικά πρόσωπα από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες.

108. Πρέπει να υπομνηστεί ότι, στην υπόθεση αυτή, υποβλήθηκε στην κρίση του ΕΔΔΑ το ζήτημα της συμφωνίας με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ παραλείψεως επ' ακροατηρίου συζητήσεως στο πλαίσιο κατ' έφεσην δίκης σχετικά με προσαύξηση φόρου την οποία αποφάσισαν οι φινλανδικές φορολογικές αρχές. Με την ευκαιρία αυτή, το ΕΔΔΑ εδραίωσε την αρχή ότι, όσον αφορά τις διαδικασίες που καταλήγουν στην επιβολή κυρώσεων οι οποίες πρέπει να χαρακτηριστούν ποινικές δυνάμει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ των διαδικασιών και των κυρώσεων που εμπίπτουν στον «σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου», οι οποίες είναι «ατιμωτικές» για τα πρόσωπα που αφορούν, και εκείνων που τοποθετούνται εκτός του σκληρού αυτού πυρήνα. Συγκεκριμένα, αφού επεσήμανε ότι η αυτοτελής έννοια του όρου της «ποινικής κατηγορίας» την οποία υιοθέτησε το ΕΔΔΑ

75 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 19ης Μαρτίου 2015, *Corbet* κ.λπ. κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2015:0319JUD000749411, § 34).

76 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Δεκεμβρίου 1996, *Saunders* κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:1996:1217JUD001918791, § 74). Μολονότι είναι αληθές ότι η στάθμιση αυτή φαίνεται να επικυρώνεται από το ΕΔΔΑ στην απόφαση της 11ης Ιουλίου 2006, *Jalloh* κατά Γερμανίας (CE:ECHR:2006:0711JUD005481000, § 117), εντούτοις είναι επίσης αληθές ότι η απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, *Ibrahim* κ.λπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, § 252), περιορίζει τις περιστάσεις υπό τις οποίες επιτρέπεται να λαμβάνεται υπόψη το δημόσιο συμφέρον σε εκείνες οι οποίες συνδέονται με τη δίωξη αδικημάτων που αφορούν ιδιαίτερα ευαίσθητα ζητήματα, όπως η τρομοκρατία ή άλλα σοβαρά εγκλήματα.

77 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 2006, *Jussila* κατά Φινλανδίας (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301).

78 Από την ανάγνωση των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής, το επιχείρημα αυτό φαίνεται να προβάλλεται στο πλαίσιο της προτεινόμενης ερμηνείας ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το δικαίωμα σιωπής εφαρμόζεται στα φυσικά πρόσωπα, ενώ η νομολογία του Δικαστηρίου εφαρμόζεται μόνο στα νομικά πρόσωπα. Φρονώ ότι το επιχείρημα αυτό πρέπει να εξεταστεί αυτοτελώς.

79 Απόφαση της 13ης Ιουλίου 2011 (T-138/07, EU:T:2011:362, σκέψη 52).

είχε ως συνέπεια τη σταδιακή επέκταση του ποινικού σκέλους του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ σε τομείς οι οποίοι τυπικώς δεν υπάγονται στις παραδοσιακές κατηγορίες του ποινικού δικαίου, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι, όσον αφορά τις κατηγορίες που δεν αποτελούν μέρος του σκληρού πυρήνα του ποινικού δικαίου, οι εγγυήσεις που παρέχονται βάσει του ποινικού σκέλους του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ «δεν πρέπει κατ' ανάγκην να τυγχάνουν πλήρους εφαρμογής»⁸⁰.

109. Εφόσον το δικαίωμα σιωπής αποτελεί μέρος των εγγυήσεων αυτών, μπορεί πράγματι να υποστηριχθεί ότι το εύρος του περιεχομένου που αναγνωρίζει το ΕΔΔΑ στο δικαίωμα αυτό εξαρτάται από το κατά πόσον το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ εμπίπτει στον σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου, οπότε, εάν δεν εμπίπτει, το περιεχόμενο αυτό πρέπει να είναι πιο περιορισμένο και έτσι να αντιστοιχεί στο περιεχόμενο που αναγνωρίζεται στο δικαίωμα αυτό από τη νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά τις αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες.

110. Κατά την άποψή μου, το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να ευδοκιμήσει στην υπό κρίση υπόθεση, στον βαθμό που το ΕΔΔΑ έχει ήδη κρίνει, στην απόφαση *Grande Stevens* κ.λπ. κατά Ιταλίας, ότι οι κυρώσεις οι οποίες θεσπίστηκαν από τον Ιταλό νομοθέτη για τη μεταφορά της οδηγίας 2003/6 στο εθνικό δίκαιο εμπίπτουν όντως στον σκληρό πυρήνα του ποινικού δικαίου, καθόσον ο ατιμωτικός τους χαρακτήρας απορρέει από το γεγονός ότι οι κυρώσεις αυτές ενδέχεται να θίξουν την επαγγελματική υπόληψη και την αξιοπιστία των προσώπων που αφορούν⁸¹.

111. Εν πάση περιπτώσει, διατηρώ αμφιβολίες ακόμη και ως προς τη δυνατότητα να γίνει επίκληση της αρχής που απορρέει από την απόφαση *Jussila* για να δικαιολογηθεί συσταλτική ερμηνεία του περιεχομένου του δικαιώματος σιωπής.

112. Κατ' αρχάς, υπογραμμίζεται ότι, μολονότι το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε πράγματι την αρχή αυτή σε ορισμένες περιπτώσεις⁸², εντούτοις το Δικαστήριο ουδέποτε τη χρησιμοποίησε, μολονότι του ζητήθηκε τρεις φορές από τους γενικούς εισαγγελείς του⁸³.

113. Επιπλέον, δεν πρέπει να λησμονείται ότι η εφαρμογή της οριοθετείται διττώς. Πρώτον, μολονότι είναι αληθές ότι η σκέψη 43 της αποφάσεως αυτής αναφέρεται γενικώς στις «εγγυήσεις που παρέχονται βάσει του ποινικού σκέλους του άρθρου 6», εντούτοις επισημαίνεται επίσης ότι η μεταγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ άφησε σαφώς να εννοηθεί ότι αυτή η λιγότερο άκαμπτη εφαρμογή του ποινικού σκέλους του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ αφορά μόνον *ορισμένες* από τις εγγυήσεις αυτές. Για παράδειγμα, στην απόφαση *Kammerer* κατά Αυστρίας, το δικαστήριο αυτό έκρινε ότι η προσέγγιση που έγινε δεκτή στην απόφαση *Jussila* «δεν περιοριζόταν στο ζήτημα της παραλείψεως επ' ακροατηρίου συζητήσεως αλλά *μπορούσε να επεκταθεί* και σε άλλες δικονομικές εγγυήσεις που καλύπτονται από το άρθρο 6, όπως, στην υπό κρίση περίπτωση, στην παρουσία του κατηγορουμένου στο ακροατήριο»^{84 85}. Λαμβάνοντας υπόψη την άποψη αυτή, φρονώ ότι είναι αμφίβολο κατά πόσο μπορεί να γίνει δεκτή λιγότερο άκαμπτη εφαρμογή εγγυήσεως όπως αυτή του δικαιώματος σιωπής, η οποία τοποθετείται, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, «στον πυρήνα της έννοιας της δίκαιης δίκης». Δεύτερον, συμφωνώ πλήρως ότι η απορρέουσα από την απόφαση *Jussila* αρχή δεν σημαίνει κατάργηση ή περιορισμό του περιεχομένου της υπό εξέταση εγγυήσεως, αλλά απλώς την *αντικατάσταση* της από εναλλακτικούς τρόπους όσον αφορά την προστασία του δικαιώματος σε δίκαιη

80 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Νοεμβρίου 2006, *Jussila* κατά Φιλανδίας (CE:ECHR:2006:1123JUD007305301, § 43).

81 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, *Grande Stevens* κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, § 122).

82 Εκτός από την απόφαση που παρατίθεται στο σημείο 107 των παρουσών προτάσεων, βλ. αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2013, *Total* κατά Επιτροπής (T-548/08, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2013:434, σκέψεις 183 έως 185), και της 11ης Ιουλίου 2014, *Sasol* κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-541/08, EU:T:2014:628, σκέψεις 206 έως 208).

83 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στην υπόθεση *KME Germany* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-272/09 P, EU:C:2011:63, σημείο 67), του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση *Elf Aquitaine* κατά Επιτροπής (C-521/09 P, EU:C:2011:89, σκέψεις 30 και 31), και προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση *Schindler Holding* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-501/11 P, EU:C:2013:248, σημεία 25 έως 27).

84 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 12ης Μαΐου 2010, *Kammerer* κατά Αυστρίας (CE:ECHR:2010:0512JUD003243506, § 27) (ελεύθερη μετάφραση). Πρβλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Ιουλίου 2014, *Marčan* κατά Κροατίας (CE:ECHR:2014:0710JUD004082012, § 35).

85 Η υπογράμμιση δική μου.

δίκη^{86 87}. Συγκεκριμένα, στην απόφαση εκείνη το ΕΔΔΑ αποφάνθηκε ότι δεν υφίστατο παράβαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, μετά από εκτίμηση του *πλαίσιου*, το οποίο αφορούσε το ζήτημα εάν οι νομικοί προβληματισμοί που υποβλήθηκαν στο δικαστήριο είχαν χαρακτήρα τέτοιο που επέτρεπε κατ' εξαίρεση στις εθνικές αρχές να απορρίψουν το αίτημα για τη διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως.

114. Ως εκ τούτου, η αρχή που καθιερώθηκε με την απόφαση Jussila δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει παρά μόνον ότι οι απαντήσεις στις ερωτήσεις της εποπτικής αρχής οι οποίες αφορούν πραγματικά περιστατικά και οι οποίες χρησιμεύουν για να αποδειχθεί η ύπαρξη παραβάσεως καλύπτονται από το δικαίωμα σιωπής μόνον εάν σε τέτοια περίπτωση εφαρμόζονται εναλλακτικοί τρόποι προστασίας του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, γεγονός το οποίο πρέπει να διαπιστώνεται με εκτίμηση του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η συγκεκριμένη υπόθεση.

115. Η δεύτερη αυτή εκτίμηση ισχύει επίσης, κατά τη γνώμη μου, για να αποκλειστεί η λυσιτέλεια της αποφάσεως A. Menarini Diagnostics s.r.l. κατά Ιταλίας (στο εξής: απόφαση Menarini)⁸⁸, την οποία επίσης επικαλείται η Επιτροπή στο πλαίσιο αυτό, λόγω της ανάλογης αρχής που εκφράζεται σε αυτή, σύμφωνα με την οποία, «[μ]ολονότι [οι διαφορές μεταξύ διοικητικής διαδικασίας και ποινικής διαδικασίας υπό τη στενή έννοια του όρου] δεν απαλλάσσουν τα συμβαλλόμενα κράτη από την υποχρέωσή τους να σέβονται όλες τις εγγυήσεις που παρέχονται από το ποινικό σκέλος του άρθρου 6, μπορεί εντούτοις [η υποχρέωση αυτή] να επηρεάσει τον τρόπο της εφαρμογής τους»⁸⁹. Στην απόφαση αυτή, η αρνητική απάντηση που έδωσε το ΕΔΔΑ, όσον αφορά την ενδεχόμενη παράβαση του δικαιώματος κάθε προσώπου να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως, επ' ευκαιρία του διενεργηθέντος από τον Ιταλό διοικητικό δικαστή ελέγχου των αποφάσεων της εθνικής αρχής ανταγωνισμού, ήταν επί της ουσίας αιτιολογημένη, λόγω του ότι μολονότι η ιταλική νομοθεσία και νομολογία παρότρυναν τον διοικητικό δικαστή να διενεργήσει απλώς και μόνο έλεγχο νομιμότητας, εντούτοις το Συμβούλιο της Επικρατείας διενήργησε, *υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις*, έλεγχο πλήρους δικαιοδοσίας⁹⁰.

116. Συνεπώς, φρονώ ότι τόσο η αρχή που απορρέει από την απόφαση Jussila όσο και η αρχή που απορρέει από την απόφαση Menarini δεν μπορούν να προβληθούν προς στήριξη του ισχυρισμού ότι το δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων στο πλαίσιο των διοικητικών διαδικασιών οι οποίες ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεως ποινικού χαρακτήρα πρέπει να έχει περιεχόμενο τόσο περιορισμένο όσο έχει το δικαίωμα αυτό στις περιπτώσεις που ωφελεί νομικό πρόσωπο, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τις αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες.

117. Εν κατακλείδι, εκτιμώ ότι, λαμβανομένης υπόψη της μνημονευόμενης στο άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη ρήτρας ομοιογένειας, το περιεχόμενο που πρέπει να αναγνωριστεί στο δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων, όπως απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη, στο πλαίσιο των διοικητικών διαδικασιών οι οποίες ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεως ποινικής φύσεως, πρέπει να αντιστοιχεί στο περιεχόμενο που έχει καθοριστεί στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ και, ιδίως, όταν πρόκειται για απαντήσεις σε ερωτήσεις οι οποίες αφορούν πραγματικά περιστατικά, στην απόφαση Corbet κ.λπ. κατά Γαλλίας⁹¹.

86 Βλ. Smits, C., και Waelbroeck, D., «When the Judge Prosecutes, Power Prevails Over Law», σε Govaere I., Quick, R., και Bronckers, M. (επιμ.), *Trade and Competition Law in the EU and Beyond*, Edward Elgar Publishing, 2011, σ. 452.

87 Φρονώ ότι τούτο μπορεί να συνοψιστεί με την τελευταία περίοδο της σκέψεως 42 της αποφάσεως, η οποία έχει ως εξής: «Πρέπει [...] να λαμβάνεται υπόψη πριν από όλα η αρχή της ισότητας που καθιερώνεται με το άρθρο 6, η σημασία του οποίου είναι θεμελιώδης [...]».

88 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Σεπτεμβρίου 2011, A. Menarini Diagnostics s.r.l. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2011:0927JUD004350908).

89 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Σεπτεμβρίου 2011, A. Menarini Diagnostics s.r.l. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2011:0927JUD004350908, § 62).

90 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Σεπτεμβρίου 2011, A. Menarini Diagnostics s.r.l. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2011:0927JUD004350908). Υπέρ της γνώμης της πλειοψηφίας τάχθηκε ο δικαστής A. Sajó. Πρβλ., Muguet-Poullennec, G. και Domenicucci, D., «Amende infligée par une autorité de concurrence et droit à une protection juridictionnelle effective: les enseignements de l'arrêt Menarini de la CEDH», *Revue Lamy de la concurrence*, 30, 1 Ιανουαρίου 2012.

91 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 19ης Μαρτίου 2015, Corbet κ.λπ. κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2015:0319JUD000749411).

V. Πρόταση

118. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα δύο προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ιταλία), όπως αυτά αναδιατυπώθηκαν, ως ακολούθως:

Από το γράμμα του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2003/6/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς), και από το γράμμα του άρθρου 30, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 596/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, για την κατάχρηση της αγοράς (κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς) και την κατάργηση της οδηγίας 2003/6/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/EK, 2003/125/EK και 2004/72/EK, προκύπτει ότι είναι δυνατή η σύμφωνη με το δικαίωμα σιωπής, όπως αυτό απορρέει από τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ερμηνεία τους, υπό την προϋπόθεση ότι τα άρθρα αυτά πρέπει να γίνουν αντιληπτά υπό την έννοια ότι δεν απαιτούν από τα κράτη μέλη να επιβάλλουν κυρώσεις στα πρόσωπα που αρνούνται να απαντήσουν σε ερωτήσεις της εποπτικής αρχής από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει η ευθύνη τους για αδίκημα τιμωρούμενο με διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα. Το περιεχόμενο που πρέπει να αναγνωριστεί στο δικαίωμα σιωπής των φυσικών προσώπων στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών οι οποίες ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεως ποινικού χαρακτήρα είναι, δυνάμει της μνημονευόμενης στο άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ρήτρας ομοιογένειας, αυτό που προκύπτει από τη σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατά την οποία το συγκεκριμένο δικαίωμα καταλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις απαντήσεις στις ερωτήσεις που αφορούν πραγματικά περιστατικά, υπό την προϋπόθεση ότι οι απαντήσεις αυτές επηρεάζουν την καταδικαστική απόφαση ή την ποινή που θα επιβληθεί κατά το πέρας των εν λόγω διαδικασιών.